

{Inhoud}

Interview _____ **3**

Guillaume Van der Stighelen: 'Taal moet altijd imperfect zijn' –
Christophe Bell

Taalwerk _____ **6**

West-Vlamingen en het *muggengeheugen*: feiten en fictie –
Anne-Sophie Ghyselen

Dossier _____ **9**

Het Nederlands in België in de taaladviezen. 1. De rol van de
Nederlandse Taalunie en Taaladvies.net – **Miet Ooms**

Idioom & Co _____ **12**

Of met de bezits-s alles kits is? Ja, hoor! – **Bert Cappelle**

Broodje taal _____ **14**

Een korte gistorie van de schrijvende heshiedenis student uit de
Eigen Tijd – **Marlies Carette**

Taalwerk _____ **16**

Taal en emotie – **Jean-Marc Dewaele**

Dossier _____ **19**

Het Nederlands in België in de taaladviezen. 2. Taaladvies.net en
andere taaladviesbronnen – **Miet Ooms**

Taalkronkels _____ **22**

Een losse vijs in het onderwijs – **Albert Oosterhof**

Te boek _____ **23**

Het taaljaar 2016 – **Filip Devos**

Schrijfwijzer Compact: een (iets té) compacte schrijfcompagnon –
Steven Delarue

Wetenschap communiceren – **Filip Devos**

Column _____ **27**

't Is niet al koek en ei wat blinkt – **Hugo Brouckaert**

Errata? _____ **28**

Guillaume Van der Stighelen: 'Taal moet altijd imperfect zijn'

Christophe Bell

Van Elvis Presley tot Michael Jackson, van Frank Sinatra tot ABBA. Ongetwijfeld zingt u ze uit volle borst mee. 'Grungblavers, dat zijn evergreens, maar dan in de taal van Rubens en Wannes', staat op hun website te lezen. 'Maar weet u ook wat ze betekenen?' In 2013 richtte schrijver en opiniemaker Guillaume Van der Stighelen De Grungblavers op: negen bekende Antwerpenaren brengen de evergreens die hij naar het Antwerps vertaalde. In 2016 verzorgden ze mediaoptredens en gaven een aantal 'boemvolle' voorstellingen en op 1 februari 2017 gaven ze in de Koningin Elisabethzaal een (uitverkocht) benefietconcert voor Vluchtelingenwerk Vlaanderen.

De Grungblavers, met rechts boven Guillaume Van der Stighelen. Foto: Jente Willems.

Van der Stighelen werd bekend als medeoprichter van het internationale reclamebureau Duval Guillaume, dat reclamecampagnes maakte voor enkele van de grootste bedrijven ter wereld. Later werd hij columnist voor diverse kranten en tijdschriften, schreef boeken en werkte mee aan televisieprogramma's. Maar hij zingt dus ook en speelt piano. 'De meeste mensen denken dat 'The Sound Of Silence' van Simon & Garfunkel gaat over hoe mooi de stilte kan zijn. Niet dus. Het gaat over de onmacht van het betekenisvolle woord tegenover de zwijgzame volgzzaamheid van de massa. Schoon voorbeeldje van wat wij doen.' Een gesprek over dialect en schoonheid, over cultuur en onderwerping.

Vanwaar haalde u het idee om evergreens naar het Antwerps te vertalen? _ _ _ _ _

Al jarenlang speel ik af en toe piano in de Scaldis (nvdr: een café aan de Antwerpse haven). Op een dag speelde ik daar *Crying Time* van Ray Charles, een nummer dat mijn publiek toen niet kende. Daarop heb ik het nummer in 't Antwaarps gebracht – *gij go weg van mij en ik gon bleite* – en dat vonden ze fantastisch! Ze dachten dat het voor te lachen was, zoals de Strangers bijvoorbeeld altijd Antwerpse nummers met een humoristische noot brengen. Ik heb hun moeten vertellen dat ik het nummer gewoon vertaald had, dat de boodschap gewoon dezelfde bleef. Daarna heb ik nog *Please Release Me* (nvdr: van Engelbert Humperdinck) vertaald gebracht – *Astemblief schat laat me gaan, ik kan dees echt ni langer aan, omdak oe nimmer gere zien, ga weg schat, kwil vrij zijn lijk voordien*. De evergreens die ik vertaal, bevatten sterke beelden; ze zijn niet hoogdravend of vergezocht. In mijn vertalingen blijven die beelden overeind.

U zegt dat de Strangers Antwerpse nummers met humor brengen. Wat is dan het verschil met de Grungblavers? _ _ _ _ _

Uiteraard mag er af en toe gelachen worden, maar we brengen zeker geen parodieën. Het zit een beetje in onze cultuur ingebakken te denken dat alles wat met het Antwerps dialect te maken heeft, voor te lachen is. Gaston en Leo, de Strangers, het zal wel om mee te lachen zijn ... Ik herinner me het moment nog dat Gène (nvdr:

Bervoets) in *The Ghetto* (nvdr: Elvis Presley) bracht en het publiek begon te lachen toen hij over *nen boterham me gelij* zong. Omdat dat nummer eigenlijk een heel zwaar onderwerp heeft, legde Gène, de meesterlijke acteur die hij is, alles stil en begon pas opnieuw te zingen toen het muisstil was.

Kwam u door het vertalen wel eens nieuwe dingen te weten? _ _ _ _ _

Jazeker. Ik heb gaandeweg veel mooie dingen ontdekt. Vooral merkte ik dat de kracht van de grote liedjesschrijvers zoals Cole Porter of Irving Berlin niet in een poëtische hoogdravendheid of *mooitaligheid* zit, maar in de beeldschepping. Ze hebben daar geen moeilijke woorden voor nodig. Ik vergelijk dat graag met de prachtige gedichten van Leonard Nolens waarvan net de eenvoud de schoonheid is.

Wat bedoelt u precies met *mooitaligheid*?

Mooitaligheid is de drang om de dingen mooier te willen verwoorden dan eigenlijk nodig is. Wij Vlamingen zitten tussen de Nederlandse en de Franse cultuur in. In beide culturen, zeker in de Franse, bestaat die drang om een soort literaire taal te gebruiken, die de zaken onnodig moeilijk maakt. Maar als je dan kijkt naar de allergrootsten, Charles Aznavour of Georges Brassens bijvoorbeeld, dan zie je dat zij hieraan niet meedoen. Aznavour kon zelfs niet spellen: hij schreef z'n teksten fonetisch op. De genialiteit komt hier uit het

simpele: met *keukenwoorden* scheppen ze een beeld dat tranen oproept. Eigenlijk is taal zoals een meisje dat zich opmaakt: al wat mooi was aan haar is weggeschminkt. Ze wil eruitzien als iemand anders, terwijl ze op haar mooist is in haar pyjama (lacht).

Leent het Antwerps zich wel tot deze schoonheid? _ _ _ _ _

Dat denk ik wel, ja. Toen ik Brel vertaalde (nvdr: *Ne Me Quitte Pas*), heb ik de rauwe vernedering die hij weergeeft naar het Antwerps vertaald in de woorden die hij zelf gebruikt: *ga ni weg van ma*. In de bekende Nederlandse vertaling van Ernst Van Altena komt dit veel minder uit de verf: *laat me niet alleen*. Er gaat een stuk verloren in de poging het mooier te maken. *Traduttori traditori*: de vertaler is een verrader. Voor mij is het belangrijkste dat de *pitch* hetzelfde blijft. Dat is de boodschap van het nummer. *Does Your Mother Know* (nvdr: ABBA) gaat bijvoorbeeld over een jong meisje dat met een oudere man flirt. De man gaat niet in op de avances van het meisje. Dat is de boodschap van het nummer die ik in het Antwerps wil behouden. Daarnaast wil ik ook zoveel mogelijk de beelden respecteren die in het originele nummer gebruikt worden. Verder moet het ook muzikaal en ritmisch kloppen. Er komen dan ook momenten van conflict tijdens de vertaling.

Komt het wel eens voor dat het gewoonweg niet lukt om een nummer naar het Antwerps te vertalen? _ _ _ _ _

Er zijn nummers waarbij het niet lukt omdat het niet echt interessant is, omdat ze niet echt een boodschap hebben. Ik denk dan bijvoorbeeld aan *Radio Ga Ga* (nvdr: Queen); dat heeft niet bepaald veel inhoud. Voor de twintigste verjaardag van ATV heb ik *Happy Birthday* van Stevie Wonder willen vertalen. Bleek toen dat dat een enorm protestlied is om de verjaardag van Martin Luther King te vieren (lacht). Dat was dus helemaal geen gepast nummer om voor ATV te vertalen.

De ambitie is altijd dat het Antwerps beter klinkt dan het origineel, of op zijn minst even goed. Je mag nooit horen dat het een vertaalde versie is. Het moet dus echt *naturel* zijn. De Beatles zijn bijvoorbeeld erg moeilijk te vertalen.

Wie naar het Antwerps vertaalt, is zonder twijfel ook bekend met muziek die origineel in het Antwerps verschijnt. Hoe zit het met de Antwerpse en meer algemeen de Nederlandse taal in de hedendaagse muzieksce? _ _ _ _ _

Ik merk dat de Vlaming eindelijk durft te zingen in z'n moedertaal! Ik denk dan aan *den Tourist* (nvdr: Tourist Lemc) en Wannes Cappelle. Zij schrijven goede teksten die ergens over gaan en niet vergezocht zijn, een beetje zoals *evergreens*. De Vlaming denkt té snel dat iets niet goed klinkt in het Nederlands. Zo zeiden mijn ouders bijvoorbeeld nooit 'ik zie u graag', wel 'love you, schatje'. We denken dat het Vlaams te banaal is om zoiets te zeggen, dit maken we onszelf wijs. Sommige woorden zijn erg emotioneel geladen en daar voelen we ons niet goed bij. In het Engels wordt dat dan wat meer *cinema*. Stijn Meuris heeft hier heel mooi over getuigd, over hoe moeilijk hij het had bij het zingen van *Ik Hou Van U*.

Creëert het Engels dan een afstand tussen de spreker en zijn woorden? _ _ _ _ _

Het leert ons vooral dat onze eigen taal veel meer emotioneel geladen is dan een vreemde taal; ze raakt ons veel directer. Daarom zeggen we bijvoorbeeld liever *diarree* dan *buikloop* (lacht). Met die emotionele geladenheid hebben Vlamingen en Nederlanders het wel eens lastig. Vandaar onze neiging woorden uit vreemde talen te gebruiken. Tenzij we dronken zijn, zijn we echt niet gewend op een kwetsbare manier met elkaar te spreken. Het gaat hier dan niet over dialect, maar echt over de moedertaal. Standaardnederlands is overigens ook maar een dialect. Een tweede factor bij het gebruik van vreemde woorden is die van status. Een arts spreekt eerder over *paracetamol* dan over een *aspirientje*. Het gaat hier om jargon: de moeilijke woorden die de gewone mens niet begrijpt. De taal als statussymbool: *als jij niet begrijpt wat ik zeg, moet jij toegeven dat je dom bent*.

Is hier dan sprake van een soort van onderwerping via de taal? _ _ _ _ _

Zoiets inderdaad. Als je kijkt naar de verschillende taalstrijden in Europa – het Catalaans tegenover het Spaans, in België het Frans tegenover het Nederlands – dan zie je dat dat gaat over onderwerping. Mijn ouders, die rasechte flaminganten waren, hadden in de bibliotheek Franse auteurs staan, om chic te doen. Proust, Victor Hugo, Emile Zola: *ça fait chic!* Vandaag hebben Waalse en Brusselse gezinnen Vlaamse boeken in de kast staan, ook om chic te doen. Dus tegenover die onderwerping staat die status, van iemand de meerdere zijn. Er is al lang een grote taalstrijd aan de gang tussen Frankrijk en de VS. Toen de Fransen merkten dat de jeugd een verengelt Frans begon te spreken, werd er ingegrepen: *computer* werd *ordinateur*, *fax* werd *fac-similé*. Dit is de Franse trots die opspeelt: ook Fransen willen een wereldtaal spreken. In de VS is er vandaag de taalstrijd tussen het Spaans en het Engels; in Quebec tussen het Engels en het Frans. Telkens is dit verbonden met onderwerping. Overigens is ook in de kleuterklas een eeuwige taalstrijd aan de gang: de meester spreekt fatsoenlijk

en beschaafd Standaardnederlands en de kindjes spreken de boerentaal. Ook dat is onderwerping.

De standaardtaal wordt dus gebruikt om mensen te onderwerpen? _ _ _ _ _

Mensen kijken enorm op naar een taal die ze niet begrijpen, hebben daar veel achting voor. Als Bart De Wever weer eens Latijn spreekt, denkt 90% van de kiezers: *Amai, dat moet wel ne slimme zijn*. Toen de pastoor in de jaren 60 van Latijn overschakelde naar Nederlands, begonnen de kerken leeg te lopen. *Is het dát maar?* Toen kwamen de dingen dichterbij en bleek bijvoorbeeld dat het doopsel slechts een *zalfke* was. Men sprak niet langer in de taal van Rome, de taal van de hemel. Als je er evenwel in slaagt om mensen te raken in de taal die ze spreken en begrijpen, dan is het *superbingo*. Kijk naar Mitterand met *z'n et alors?* Of Vanden Boeynants en *z'n trop is te veel*.

Taal moet altijd imperfect zijn. Er moet *iets* niet lukken (lacht). Er moet de mogelijkheid zijn dat er iets mislukt, dat ik jou verkeerd begrepen heb, of jij mij. Die gebrekkigheid van taal maakt het interessant. Stel dat je je gedachten perfect kan overbrengen, dan stopt het daar, niet? De gedachte is perfect overgebracht en je kan niets terugzeggen. Als je iets verkeerd begrijpt, of de mogelijkheid daartoe bestaat, dan ontstaat er discussie. Het gesukkel met taal maakt het mooi en interessant.

” ‘Het zit een beetje in onze cultuur ingebakken te denken dat alles wat met het Antwerps dialect te maken heeft, *voor te lachen* is.’

Zijn er dan geen momenten dat de taal perfect is? Dat ze een gedachte perfect overbrengt? _ _ _ _ _

Natuurlijk, als ik zeg dat het licht rood is, is het licht rood. Maar wat zeg je bij een overlijden? *Woorden schieten tekort*. Die woorden zijn niet perfect, kunnen niet perfect overbrengen wat je wilt zeggen. Er moet ruimte zijn voor interpretatie, dat is *het schoonste*. Als jij en ik een gedicht lezen, zullen we daar elk iets heel anders uithalen. *Allez*, ik ben dertig jaar getrouwd met Kris: ik probeer te begrijpen wat ze zegt en daarnaast probeer ik te begrijpen wat ze bedoelt. Als die

twee per ongeluk hetzelfde zijn, hebben we een goede dag (lacht). Kijk, een man zegt wat hij denkt, waarop een vrouw hem vraagt wat hij nu eigenlijk bedoelt. *Awel, wa dak just zee*. Een vrouw zegt niet wat ze denkt, maar de man moet wel begrijpen wat ze eigenlijk bedoelt. Dat toont dat de imperfectie van taal een soort van relatie creëert.

” ‘Als je erin slaagt om mensen te raken in de taal die ze spreken en begrijpen, dan is het *superbingo*.’

Dat taal zo gebrekkig is, lijkt op het eerste gezicht nefast. _ _ _ _ _

Wat sommigen nefast noemen, noem ik net de schoonheid. Er is altijd een vaag gebied, wat ervoor zorgt dat de toegesprokene mag meedenken. Door de mogelijkheid om tegen te spreken kan de toegesprokene echt deelnemen aan de conversatie en aan het denken. Dat gebrekkige zit niet enkel in de taal van woorden, maar bijvoorbeeld ook in beeldtaal. Ik denk dat de taal van de muziek nog de perfectste taal is die er bestaat, tenzij er misschien een taal van geuren bestaat. De muziek hanteert een taal waarmee perfect het onbeschrijflijke gevoel van verdriet, verliefdheid of euforie vormgegeven kan worden. Die gevoelens krijgen we in woorden gewoonweg niet uitgelegd. Bach, Liszt of AC/DC ... Zelfs als we niet begrijpen wat Eminem zingt, ervaren we de boosheid in zijn muziek. Muziek kan niet liegen. Interessant is de combinatie van de bijna perfecte taal van muziek met de gebrekkige taal van woorden. *In Germany Before The War* (nvdr: Randy Newman) gaat over een klein meisje dat weerspiegeld wordt in de brillenglazen van een oude man. Op het einde van het nummer liggen de twee naast elkaar en ligt het meisje *heel stil*. Nergens in de tekst wordt gezegd dat het meisje vermoord is, maar met de muziek erbij, die rauwe stem van Newman ook, wordt dat overduidelijk. Dit is een zeer sterk beeld. Het blonde meisje in de brillenglazen van de oude man, en dan die laatste zin – *and she lies very still*. Zeer beklijvend ...

Meer info: www.degrungblavers.be

West-Vlamingen en het *muggengeheugen*: feiten en fictie

Anne-Sophie Ghyselen

In het nummer *Vocabulaire* benadrukt kleinkunstzangeres Hannelore Bedert met klem dat 'niemand er zaken mee heeft dat zij haar h in een g verandert'. De West-Vlaamse blijkt de vele opmerkingen op haar regionaal gekleurde taalgebruik grondig moe, in het bijzonder de steeds terugkerende vraag het woord *muggengeheugen* uit te spreken. Wat West-Vlamingen echter zelden gevraagd wordt, is waaróm ze hun g nu eigenlijk in een h 'veranderen'. Dat het kenmerk niet uniek is voor West-Vlamingen, komt eveneens amper ter sprake. Tijd voor opheldering.

De g in het Standaardnederlands

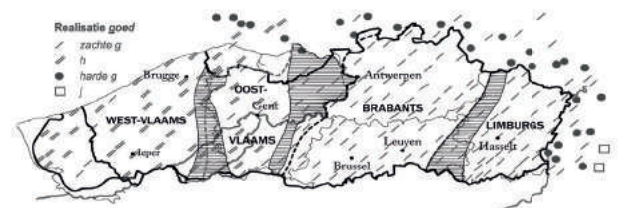
In de Nederlandse standaardtaal wordt de *g* in woorden als *goed* en *mager* gerealiseerd door de achterkant van de tong op te tillen en zo een vernauwing te creëren achteraan in de mondholte. Door die vernauwing kan de uitgedemde lucht niet vrij passeren en ontstaat er een schuurgeluid, in de klankleer een *fricatief* genoemd. De beschreven fricatief komt in het Standaardnederlands voor aan het begin van een woord (*goed*) of in het midden ervan (*mager*). Op het einde van een woord horen we steevast een *ch*-klank (*maag*). Typisch voor het Nederlands en het Duits is immers dat klanken aan het einde van een woord nooit stemhebbend – dat wil zeggen met trillende stembanden – gerealiseerd worden. We schrijven wel *dag* en *bed*, maar we zeggen *dach* en *bet*.

Opvallend is dat er bij de realisatie van de *g*-fricatief een verschil is tussen de Belgisch-Nederlandse en de Nederlands-Nederlandse standaardtaal. De Nederlands-Nederlandse *g*, ook wel de harde *g* genoemd, wordt namelijk veel meer achteraan in de mond (bijna in de keel zelfs) gerealiseerd dan de zogenoemde zachte *g*, die in Vlaanderen en ook in Nederlands-Brabant en Nederlands-Limburg de standaard is. In het Nederlands-Nederlands wordt de harde *g* bovendien steeds vaker stemloos uitgesproken, dus zonder stembandtrilling. Net zoals de stemhebbende *v* in het woord *veel* in Nederland steeds meer als een stemloze *f* klinkt, klinkt ook de stemhebbende *g* in *goed* steeds meer als een stemloze *ch*.

De g in de dialecten in Vlaanderen

Het hierboven beschreven Belgisch-Nederlandse systeem vinden we niet enkel in de standaardtaal, maar ook in de oostelijk Oost-Vlaamse, Brabantse en Belgisch-Limburgse dialecten (zie Figuur 1). In de West-Vlaamse dialecten en in het westen van Oost-Vlaanderen daarentegen is een *h*-klank te horen. *G/h*-verwarring – of wetenschappelijker: *g*-laryngalisering – typeert met andere woorden niet enkel West-Vlamingen. Op zich is het niet zo opzienbarend dat een taal of taalvariëteit geen zachte *g* kent; in

de UPSID, een database met klankgegevens van 451 talen, zijn er immers relatief weinig talen met een zachte *g*. Die typologische zeldzaamheid wijst erop dat de klank vrij complexe articulatorische gymnastiek vereist, die taalgebruikers liever uit de weg gaan. Dat kan op zijn beurt verklaren waarom de zachte *g* in Nederland tot een harde *g* geëvolueerd is – een hypothese van Marc van Oostendorp – en waarom de zachte *g* in West- en Oost-Vlaanderen verzwakt is tot een *h*-achtige klank.

Figuur 1: Realisatie van de beginconsonant in het woord *goed* in de dialecten in Vlaanderen (gebaseerd op de *Fonologische Atlas van de Nederlandse Dialecten*).

De logica in het West- en Oost-Vlaamse systeem

Een vaak voorkomende misvatting is dat er in de West- en Oost-Vlaamse dialecten door de *g*-verzwakking veel meer homonymie bestaat dan in de standaardtaal. Immers: als de standaardtalige *g* in West- en westelijk Oost-Vlaanderen een *h* wordt, hoe kun je dan nog het verschil horen tussen woorden als *hoed* ('met de h naar boven') en *goed* ('met een h naar beneden')? Bij dergelijke opvattingen wordt uit het oog verloren dat in woorden die in de standaardtaal met een *h* beginnen, zoals *hoed* en *hier*, in de genoemde dialecten de initiële *h* wordt weggelaten. Traditioneel wordt ervan uitgegaan dat de *g*-klank in het West- en westelijk Oost-Vlaams pas kon verzwakken of laryngaliseren nadat er door de deletie van initiële *h* een 'gat' in het klanksysteem was ontstaan

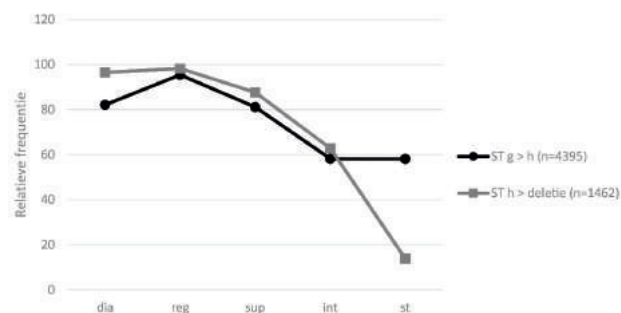
(zie De Wulf, 2006 voor een uitgebreidere bespreking van dit fenomeen). Het *g-h*-contrast in de standaardtaal correspondeert dus met een *h*-‘niets’-contrast (vooral aan het begin van woorden) in het West- en westelijk Oost-Vlaams, wat het dialectsysteem even ‘logisch’ maakt als het standaardtalige.

Complexer wordt het wanneer West- en westelijke Oost-Vlamingen het dialect achterwege laten en overschakelen op andere registers van het Nederlands. Vaak trachten die sprekers dan hun *h*-‘niets’-systeem te vervangen door een *g-h*-systeem, maar aangezien de *g* niet voorkomt in het dialectische klanksysteem, is dat geen eenvoudige taak. Het resultaat is doorgaans een iets minder eenduidig systeem, waarbij woorden als *hoed* en *goed* vaak wel op dezelfde manier worden uitgesproken. In verwoede pogingen om toch maar een *g* te realiseren, verschijnen zelfs *g*-klanken in woorden waar in de standaardtaal een *h* te horen is (bvb. *geilig* i.p.v. *heilig*). Hier is sprake van hypercorrectie: uit vrees *g*’s ‘onterecht’ als *h*’s te realiseren, worden ook standaardtalige *h*’s als *g*’s gerealiseerd. Van hypercorrectie is ook sprake wanneer een *h* wordt toegevoegd aan woorden die in de standaardtaal *h*-loos zijn, zoals in *haanbellen* (‘aanbellen’).

***g/h* in het dagelijkse taalgebruik van de West-Vlaming**

De realisatie van de *g* als *h* is in Vlaanderen zowat hét sjibbolet van de West-Vlaming. In dat opzicht is het verbazingwekkend hoe weinig empirisch onderzoek er nog maar gevoerd is naar dat *g/h*-gebruik. In welke mate kunnen of willen West-Vlamingen (of westelijke Oost-Vlamingen) anno 2017 hun *g*-laryngalisering ‘onderdrukken’ in niet-dialectisch taalgebruik? Is het fenomeen typerend voor alle West- en westelijke Oost-Vlamingen of enkel voor lageropgeleiden? Om dergelijke vragen te beantwoorden, onderzocht ik het taalgebruik van 10 West-Vlamingen in 5 situaties: een dialecttest, een gesprek met een vriend(in) uit de eigen streek, een gesprek met een vriend(in) uit een ander dialectgebied, een interview met een standaardtaalsprekende taalkundige en een standaardtaaltest. De sprekers waren uit de regio Ieper afkomstig (zie Figuur 1), hadden allen een diploma hoger onderwijs en waren op het moment van de opnames tussen 25 en 35 of tussen 50 en 65 jaar oud. Behalve in de dialecttest en de standaardtaaltest mochten de informanten vrij kiezen welk soort taalgebruik ze hanteerden. In de opnames ging ik op zoek naar alle woorden die in de standaardtaal een *g* bevatten, om vervolgens na te gaan wanneer die door de informanten als *g* uitgesproken werd, en wanneer als *h*.

Daarna onderzocht ik ook woorden die in de standaardtaal met een *h* beginnen, zoals *huis*, *haak* en *hoek*. Daarbij turfde ik hoe vaak de initiële klank (1) weggelaten werd, (2) als *h* uitgesproken werd, en (3) hypercorrect als *g* gerealiseerd werd. Figuur 2 toont de resultaten.

Figuur 2: Relatieve frequenties *g*-laryngalisering, *h*-deletie en hypercorrecte *g* in vijf gesprekssituaties (‘dia’ = dialecttest, ‘reg’ = regionale vriendengesprekken, ‘sup’ = supraregionale vriendengesprekken, ‘int’ = interview en ‘st’ = standaardtaaltest)

De onderzochte West-Vlamingen blijken in de dialecttest (‘dia’) en de regionale vriendengesprekken (‘reg’) vrij consequent hun *g*’s als *h*’s te realiseren en woordinitieel *h* te laten vallen. Hier zien we duidelijk het bovenbeschreven *h*-‘niets’-systeem aan het werk. In gesprekken met vrienden van een andere dialectregio (‘sup’) worden initiële *h*’s al iets meer uitgesproken (in 12% van de woorden met initieel *h*) en worden ook *g*’s vaker als *g*’s uitgesproken (in 19% van de mogelijke gevallen). Toch zien we in deze gesprekken nog steeds heel veel *g*-laryngalisering en *h*-deletie. In het interview echter zakken de relatieve percentages *h*-deletie en *g*-laryngalisering tot respectievelijk 63% en 58%. In de standaardtaaltest ten slotte zakt dat percentage nog verder voor *h*-deletie (nog maar in 14% van de mogelijke gevallen), maar niet voor *g*-laryngalisering (nog steeds gerealiseerd in 58% van de mogelijke gevallen). Hypercorrecte *g*’s werden amper geobserveerd; in de standaardtaaltest werd één hypercorrectie gerealiseerd.

Het gepresenteerde cijfermateriaal leert ons dat er bij de *g/h*-verwarring van hoogopgeleide West-Vlamingen zowel een niet-kunnen- als een niet-willencomponent speelt. In de standaardtaaltest werd alle informanten gevraagd standaardtaal te spreken ‘zoals die tijdens het VRT-journaal wordt gesproken’, maar toch zien we in die setting nog in 58% van de mogelijke gevallen *g*-laryngalisering. Hier is duidelijk een gebrekkige vaardigheid in het spel. De hoge percentages *g*-laryngalisering in de supraregionale informele gesprekken kunnen echter niet helemaal aan onkunde toegeschreven worden. De cijfers tonen immers dat de informanten in de interviews en standaardtaaltests wel ‘beter’ kunnen; weliswaar niet zonder *g*-laryngaliseringen, maar toch met veel minder exemplaren. In de supraregionale vriendengesprekken blijken de onderzochte West-Vlamingen minder de behoefte te voelen hun West-Vlaamse identiteit te verhullen dan in formele settings, zoals een interview, wat zich vertaalt in hogere frequenties verzwakte *g*’s.

Verwestvlaamsing van de West-Vlaamse kolonie? _____

Hierboven bekleemtoonden we al dat ook westelijk Oost-Vlaanderen *g*-verzwakking kent. Figuur 1 toont hoe het Gentse dialect zich op de grens bevindt van het laryngaliseringengebied. Zoals wel vaker het geval is met het wat eigenzinnige stadsdialect, gedraagt het Gents zich anders dan de omliggende plattelandsdialecten: de *g* wordt er niet verzwakt tot *h*. Dat leren we althans uit data die tussen 1975 en 1994 verzameld werden voor de Fonologische Atlas van de Nederlandse Dialecten. Recente data, die ik voor mijn proefschrift verzamelde tussen 2012 en 2014, tonen echter een toenemende *g*-verzwakking in Gent. Net als in het hierboven besproken leperse onderzoek bestudeerde ik in Gent het taalgebruik van 10 hoogopgeleide vrouwen in vijf situaties. Daarbij bleken de 25-35-jarige Gentenaars globaal genomen vaker hun *g*'s te laryngaliseren dan de 50-65-jarigen: bij de 25-35-jarige Gentenaars attesteerden we in 55.85% van de mogelijke gevallen *g*-laryngalisering, terwijl dat bij de 50-65-jarigen in maar 32.57% van de gevallen zo was. Wanneer we dat patroon in de *schijnbare tijd* interpreteren – dat wil zeggen dat we leeftijdsgebonden taalverschillen als indicatoren van taalverandering beschouwen – blijkt *g*-laryngalisering in opmars in Gent. Meer Gentse data zijn noodzakelijk om de robuustheid van het geobserveerde leeftijdseffect te bewijzen, maar de cijfers wijzen toch vrij duidelijk op nivellering in het Gentse dialect, weg van de standaardtaal en in de richting van de omliggende plattelandsdialecten én de West-Vlaamse dialecten.

De geobserveerde nivellering is onlosmakelijk verbonden met de veranderde mobiliteitspatronen van de voorbije decennia. Heel veel Gentenaars werken vandaag buiten de stad – in 2012 werkte 45% van de 89.115 Gentse loontrekkenden buiten de stad – en in de stad werken ook heel wat niet-Gentenaars – in 2012 was 66% van de 146.316 loontrekkenden in Gent er niet woonachtig (Vlaamse Arbeidsrekening 2014). De stad Gent heeft bovendien veel nieuwe inwoners die niet uit de onmiddellijke omgeving afkomstig zijn, maar uit verder gelegen steden, zoals Brugge, Oostende, Roeselare, Kortrijk, Aalst, Sint-Niklaas en Ieper. Na een studiericarière aan een Gentse instelling voor hoger onderwijs blijken vele studenten afkomstig uit de genoemde steden immers te verknocht aan de Arteveldestad om terug te keren naar de thuisstreek. De beschreven mobiliteitspatronen zorgen voor dialectcontact, en dat contact veroorzaakt dialectnivellering. Gent wordt soms lachend de hoofdstad van West-Vlaanderen of de West-Vlaamse kolonie genoemd; met de toenemende *g*-verzwakking blijkt de kolonisatie ook duidelijk talige gevolgen te hebben.

Conclusie _____

Met deze bijdrage hoop ik te hebben aangetoond dat de zogenoemde *g/h*-verwarring een boeiend taalkundig fenomeen vormt, dat niet enkel West-Vlamingen, maar ook westelijke Oost-Vlamingen typeert. De verwarring moet gelinkt worden aan het klanksysteem van de West- en westelijk Oost-Vlaamse dialecten, dat anders – daarom niet slechter – gestructureerd is dan het Standaardnederlandse klanksysteem. De genoemde dialecten maken namelijk geen onderscheid tussen *g* en *h* (cf. standaardtaal *goed* versus *hoed*), maar wel tussen *h* en 'niets' (cf. West- en westelijk Oost-Vlaams *hoed* versus *oed*). Doordat het dialectische klanksysteem zoals vele andere talen en taalvariëteiten geen zachte *g* kent, is het voor de sprekers van die dialecten een hele opdracht in niet-dialectische registers een zachte *g* te realiseren. Net zoals een Fransman vaak worstelt met de correcte uitspraak van woorden als *goed* en *geld*, is dat voor West- en westelijke Oost-Vlamingen ook het geval. Door de jaren heen is de *g*-verzwakking bekend geworden als het ultieme kenmerk van de West-Vlaming, en dat blijken West-Vlamingen niet altijd even erg te vinden: in informele gesprekken met vrienden uit andere regio's mogen best wel wat 'verzwakte' *g*'s te horen zijn. De *g*-verzwakking blijkt zelfs in opmars. Onderzoek in Gent toont immers aan dat jongeren significant vaker hun *g*'s verzwakken dan oudere stadsbewoners. Laten we dan ook vanaf nu niet enkel West-Vlamingen, maar ook westelijke Oost-Vlamingen en Gentenaars lastigvallen met de vraag het woord *muggengeheugen* uit te spreken. Kwestie van de irritatie wat eerlijker te verdelen.

Literatuur _____

- De Wulf, Chris, Jan Goossens en Johan Taeldeman (2005), Fonologische Atlas van de Nederlandse Dialecten. Deel IV. Gent: Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde.
- De Wulf, Chris (2006), 'De hee en de gaa: misverstanden over een klankwissel'. In: *Over taal*, 45-6, blz. 114-116.
- Ghyselen, Anne-Sophie (2016), Verticale structuur en dynamiek van het gesproken Nederlands in Vlaanderen: een empirische studie in Ieper, Gent en Antwerpen. Gent: Universiteit Gent, doctoraatsverhandeling.

Anne-Sophie Ghyselen is als doctor-assistent Nederlandse Taalkunde verbonden aan de vakgroep Taalkunde van de Universiteit Gent.

e-mail: annesophie.ghyselen@ugent.be

Het Nederlands in België in de taaladviezen.

1. De rol van de Nederlandse Taalunie en Taaladvies.net

Miet Ooms

Taalprofessionals als vertalers, journalisten, copywriters, schrijvers maken er een erezaak van om kwalitatief hoogstaande teksten te schrijven. Goede teksten zijn niet alleen vlot leesbaar en helder geschreven, maar zijn ook volledig foutloos opgesteld in correct Nederlands. Ervaren taalprofessionals kennen uiteraard de regels, en weten over het algemeen wat wel en niet hoort. Maar ze zijn geen wandelende woordenboeken of naslagwerken. Soms hebben zij nood aan betrouwbare bronnen voor taaladvies. Dat kunnen naslagwerken zijn, of taaladviseurs.

In dit artikel leg ik uit waarom Taaladvies.net tegenwoordig de basis vormt voor alle huidige taaladviesdiensten en naslagwerken.

1. Taaladvies en standaardtaal

Taaladvies.net geldt dus momenteel als de meest gezaghebbende bron voor taaladviezen. Maar waarom is dat zo? Waar komen de taaladviezen op die site dan vandaan?

Van de jaren zestig tot tachtig verschenen er in het kader van de normverspreiding tal van naslagwerken die allemaal normvormend wilden zijn. Helaas spraken die elkaar ook tegen, waardoor de verwarring rond de norm alleen maar toenam. Daarom besliste de Nederlandse Taalunie om het anders aan te pakken. In 1993 al richtte ze het Taaladviesoverleg (TAO) op als overlegorgaan voor taaladviesdiensten. In eerste instantie moest het bestaande advies harmoniseren, hiaten inventariseren en voor een taaladviesbank zorgen. De eerste versie van die taaladviesbank is in 1998 verschenen op cd-rom; enkele jaren later werd de website Taaladvies.net opgestart (Smedts, 1999).

Sinds 2015 verwoordt de Nederlandse Taalunie haar visie als volgt: 'Het Taaladviesoverleg loopt niet op normvorming vooruit en registreert de normen zoals die door een voldoende grote meerderheid worden aanvaard. Taaladvies.net schrijft niet voor wat correct en niet correct is, maar geeft de taalgebruiker enkel duiding over wat waar en in welke mate bekend en gangbaar is. Op basis hiervan kan de taalgebruiker in zijn teksten zijn eigen keuzes maken, rekening houdend met zijn doelpubliek en de situatie' (<http://taaladvies.net/taal/advies/verantwoording/>). De taaladviesdienst beschouwt zichzelf dus niet als normvormend, zoals de oude traditie van taalzuivering, maar normbeschrijvend. Dat impliceert ook onderzoek: voor een advies daadwerkelijk gepubliceerd wordt, is eerst grondig onderzocht hoe de 'spraakmakende gemeente' tegenover de beschreven taalkwestie staat. Hierdoor zijn de taaladviezen op Taaladvies.net niet enkel heel betrouwbaar, maar ook genuanceerd en actueel.

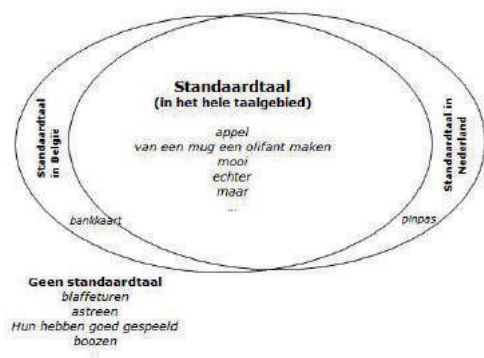
Om taalkwesties te kunnen onderzoeken, moet je eerst bepalen wat je precies onderzoekt. Er was dus nood aan een definitie van het begrip

'standaardtaal'. De Nederlandse Taalunie definieert het als volgt: 'Onder standaardtaal verstaan we: de taal die algemeen bruikbaar is in het openbare leven, bijvoorbeeld in bestuur, rechtspraak, onderwijs, media en bedrijfsleven. Tot de standaardtaal behoren alle woorden, constructies, uitdrukkingen en uitspraakvormen die men in principe zonder problemen kan gebruiken in contacten met mensen buiten de eigen vertrouwde omgeving'. Op die manier wordt de standaardtaal niet (meer) voorgesteld als het enig juiste Nederlands, maar als een van de taalregisters die onze taal rijk is. In vergelijking met vaktaal, groepstalen en dialecten is de standaardtaal het register dat het breedst toepasbaar is: in het openbare leven, en (ook) buiten de eigen vertrouwde omgeving.

2. Belgisch-Nederlands: van belgicisme tot standaardtaal in België

De norm voor de Nederlandse standaardtaal was volgens taalkundigen en beleidsmakers heel lang uniform en monocentrisch. De norm werd bepaald in het noorden, met name de Randstad, en al het taalgebruik dat daarvan afweek, was per definitie fout. Met miljoenen taalgebruikers is zo'n norm al moeilijk vol te houden, en het wordt helemaal onmogelijk als dat centrum in het buitenland ligt. Vandaar de grote hoeveelheid 'belgicismen', of typisch Belgische taaluitingen die lange tijd als fout werden beschouwd, enkel omdat ze in Nederland niet gebruikelijk waren.

In 2003 publiceerde de Nederlandse Taalunie een visietekst waarin ze die strikte monocentrische visie inruilde voor een bicentrische. Vanaf dat moment staat het Nederlands in België op dezelfde hoogte als het Nederlands in Nederland, zolang het in dezelfde mate gebruikelijk is in het openbare leven in dat deel van het taalgebied. De meeste taaluitingen zijn uiteraard nog steeds standaardtaal in het hele taalgebied.

(Bron: http://taaladvies.net/taal/advies/tekst/85#de_taal_als_een_ui)

Met die visietekst maakt de Nederlandse Taalunie haar norm-beschrijvende rol bekend.

3. De basis

Door het onderzoek dat aan de publicaties van taaladviezen voorafgaat, is de website Taaladvies.net de hoofdbron voor alle taaladvies. De eerste vraag is hoe de Taalunie weet welke kwesties interessant zijn voor publicatie op Taaladvies.net. Daarbij spelen twee andere taaladviesdiensten een belangrijke rol: de Taaltelefoon en het Genootschap Onze Taal.

Het belangrijkste verschil tussen de Taaltelefoon en de taaladviesdienst van het Genootschap Onze Taal is hun achtergrond: de Taaltelefoon is een Vlaamse overheidsdienst voor de burger, het Genootschap Onze Taal is een Nederlandse taalorganisatie, die onder meer een taaladviesdienst aanbiedt. De werkwijze is wel heel gelijkaardig.

Iedereen kan zijn of haar taalvraag aan de Taaltelefoon of de taaladviesdienst van Onze Taal voorleggen via mail, telefoon of de sociale media. Ook de vragen aan Taaladvies.net komen bij deze taaladviseurs terecht: de Nederlandse contactformulieren bij Onze Taal, de Belgische bij de Taaltelefoon en degene waarvan de herkomst onduidelijk is worden netjes verdeeld over beide diensten. Het valt al snel op welke kwesties vaak aan de orde komen. De taaladviseurs geven zulke kwesties door aan de medewerkster van Taaladvies.net, die ze verder onderzoekt. Maar ze zijn meer dan een doorgeefluik.

Als de medewerkster van Taaladvies.net een kwestie heeft onderzocht en haar conclusie in een advies heeft neergeschreven, gaat die tekst eerst naar de taaladviseurs van de Taaltelefoon en van het Genootschap Onze Taal. Zij lezen die na en corrigeren indien nodig. Na die correctieronde is het advies klaar voor de laatste stap, het Taaladviesoverleg. Elk taaladvies op Taaladvies.net wordt dus gedragen door een heel team van Belgische en Nederlandse taaladviseurs.

4. De methodologie van Taaladvies.net

Spellingadviezen, adviezen rond briefconventies en dergelijke nemen taalgebruikers doorgaans zonder meer aan. Het gaat over afspraken, conventies die in naslagwerken zijn vastgelegd en die op Taaladvies.net gemakkelijk te vinden zijn.

Met de taalkwesties die over de standaardtaalstatus van een taaluiting gaan, ligt dat anders. Eind 2014 nog laaide de discussie over wat nu wel en niet tot de (Belgisch-Nederlandse) standaardtaal gerekend mag worden nog hoog op (zie ook *Over taal* 2014, 34-36 en 45-47). De basis van dat probleem ligt in het feit dat die bepaling in hoge mate afhangt van de attitude van 'de taalgebruiker' tegenover de taaluiting in kwestie. Als voldoende taalgebruikers geen probleem hebben met de gecontesteerde taaluiting, dan krijgt die de status 'standaardtaal'. Als heel wat mensen de taaluiting nog als 'fout' of 'geen standaardtaal' aanvoelen, dan niet. Maar wat betekent dat, 'voldoende taalgebruikers'? Daarvoor heeft de Nederlandse Taalunie voor Taaladvies.net een vaste methodologie ontwikkeld (<http://taaladvies.net/taal/advies/tekst/86/>).

Ik leg die methode uit aan de hand van de gegevens die de medewerkster van Taaladvies.net heeft bezorgd bij een kwestie die ze in 2011 onderzocht: 'uitdeinen/uitdijen'.

Eerst gaat de medewerkster na of het woord of de uitdrukking in kwestie, hier *uitdeinen*, *uitdijen*, *uitgedeind* en *uitgedijd*, in LexisNexis voorkomt, een uitgebreid digitaal archief van Belgische en Nederlandse kranten. Als dat zo is, is het waarschijnlijk standaardtaalig, tenzij het enkel in spreektaalige citaten opduikt. Tegelijk kan ze nagaan of de kwestie eerder in Belgische kranten voorkomt, eerder in Nederlandse of evenredig verdeeld over alle kranten. Daarnaast maakt ze gericht en kritisch gebruik van Google, om zo ook blogs, digitale magazines en andere types teksten bij het onderzoek te betrekken. Google is vooral belangrijk om te onderzoeken of er een regionale verdeling is. Voor *uitdijen/uitgedijd* en *uitdeinen/uitgedeind* kwam die hieruit inderdaad naar boven. In Nederlandse bronnen waren *uitdeinen* en *uitgedeind* amper te vinden. De Belgische bronnen daarentegen gaven een ambigu beeld: zowel *uitdeinen/uitgedeind* als *uitdijen/uitgedijd* kwamen er meer dan eens in voor.

Vervolgens raadpleegt de medewerkster naslagwerken, zoals woordenboeken en stijlboeken. Daar haalt ze informatie uit de toegevoegde labels, zoals *spreektaal*, *verouderd*, *vaktaal* enz. Soms heeft ze dan al voldoende informatie om een advies te schrijven en dan stopt het onderzoek daar. *Uitdeinen* wordt in enkele oude naslagwerken afgekeurd als germanisme, onder meer in Van Dale (1992), Verschueren (1996), Taalwijzer (2000) en Stijlboek VRT (2003). Daarbij wordt *uitdijen* doorgaans als correcte vorm gegeven.

Als er toch nog twijfel is over de status of de regionale verdeling, wordt het informantenpanel ingeschakeld. In het geval van *uitdeinen* was er vooral twijfel over de huidige standaardtaalstatus.

Het informantenpanel bestaat uit een groep van enkele tientallen Belgische en Nederlandse taalprofessionals van alle leeftijden, die evenredig verdeeld wonen over het hele taalgebied. Enkele keren per jaar krijgen zij een reeks korte teksten ter beoordeling, waarin een aantal taalkwesties verwerkt zijn. Daarbij moeten ze telkens de volgende vragen beantwoorden:

- of er woorden, uitdrukkingen of andere zinswendingen zijn die ze niet begrijpen of onduidelijk vinden;
- of er woorden, uitdrukkingen of andere zinswendingen zijn die ze wel begrijpen vanuit de context, maar nog nooit eerder gehoord of gelezen hebben;
- of er woorden, uitdrukkingen of andere zinswendingen zijn die ze wel al eens gehoord of gelezen hebben, maar die ze zelf nooit (of nooit op deze manier) zouden gebruiken.

Vervolgens wordt gevraagd om de teksten na te lezen met het oog op publicatie en ze te corrigeren waar nodig. Ze mogen geen gebruik maken van naslagwerken, en dus enkel vertrouwen op het eigen taalgevoel. Ten slotte is er nog ruimte voor opmerkingen en toelichtingen.

Op die manier achterhaalt de onderzoekster hoe deze taalprofessionals tegenover de kwesties staan. De informanten weten nooit over welke kwesties het gaat, zodat ze de teksten onbevangen kunnen beoordelen. De teksten zijn ook zo opgesteld, dat het enkel over standaardtaal kan gaan. Elke correctie impliceert dus dat de taaluiting volgens de informant geen standaardtaal is. Als een taaluiting niet of amper gecorrigeerd wordt, is ze niet opgemerkt of wordt ze niet (meer) als fout beschouwd.

De kwestie *uitdeinen* zat in de volgende tekst verwerkt:

EHEC-epidemie

De EHEC-epidemie blijft uitdeinen. Twaalf landen hebben al gevallen van infecties gemeld. Negentien mensen - voornamelijk vrouwen van veertig jaar en ouder - zijn aan de infectie bezweken. Ook in het Mariaziekenhuis van Overpelt is vorige week een vrouw opgenomen waarvan werd gevreesd dat ze met de EHEC-bacterie was besmet. De vrees bleek echter onterecht. De media in Duitsland meldt intussen dat de EHEC-besmetting mogelijk is ontstaan in een restaurant in het Duitse Lübeck.

Uit de analyse van de antwoorden kwam het volgende beeld naar boven:

- geen enkele Belg beantwoordde de eerste drie vragen voor de kwestie *uitdeinen*. Alle Belgische panelleden kenden het woord dus.
- daartegenover staat dat de meeste Nederlanders op zijn minst een van die vragen wel beantwoordden. Zij kenden dus het woord niet of gebruikten het op zijn minst zelf niet.
- 1 op 5 van de Belgische panelleden veranderde *uitdeinen* in *uitdijen*. Eén panellid gaf aan dat hij wel wist dat het *uitdijen* moest zijn, maar dat *uitdeinen* intussen ook wel kon.
- 80% van de Nederlandse panelleden veranderde *uitdeinen* in *uitdijen*. Een panellid gaf aan dat hij vermoedde dat het Belgisch was.

Door deze analyse verdween de laatste twijfel: *uitdeinen* is standaardtaal in België, *uitdijen* standaardtaal in het hele taalgebied (<http://taaladvies.net/taal/advies/vraag/1567>).

Als de medewerkster voldoende gegevens heeft, schrijft ze een eerste advies. Dat gaat eerst ter goedkeuring naar het Taaladvies-overleg van de Nederlandse Taalunie, dat momenteel uit 11 externe taaladviseurs bestaat (<http://overtaalunie.org/organisatie/netwerk/taaladviesoverleg-tao>). Pas

als zij groen licht geven, komt het advies online. Als ze dat niet doen, gaat de kwestie terug naar de medewerkster, die de gesuggereerde aanpassingen uitvoert, een nieuw onderzoek opstart of de kwestie even terzijde legt.

De standaardtaalstatus wordt dus bepaald door het aantal keren dat een taaluiting voorkomt in kranten en tijdschriften, eventueel bevestigd door de antwoorden van het informantenpanel. Uit die analyse blijkt immers duidelijk of een taalkwestie door een meerderheid wordt goedgekeurd, afgekeurd, of dat de antwoorden verdeeld zijn. Die verdeelde antwoorden leveren doorgaans de fameuze 'status onduidelijk' op (<http://taaladvies.net/taal/advies/popup.php?id=129>).

5. Conclusie

Toen de Nederlandse Taalunie besliste om de onduidelijkheden in de taaladvisering weg te werken door zelf normbeschrijvend te werk te gaan en daarvoor een onderzoeksmethodologie ontwikkelde, betekende dat een revolutie in de taaladvisering. Voor het eerst werden taalkwesties grondig onderzocht voor er adviezen over gepubliceerd werden. Daardoor is de betrouwbaarheid erg hoog, en is Taaladvies.net terecht de basisbron voor alle taaladviseurs en auteurs van naslagwerken in het taalgebied.

Een tweede belangrijke implicatie van de normbeschrijving die in de plaats van normbepaling is gekomen, is dat de positie van de taalgebruiker ook is gewijzigd. Vroeger moest hij worden 'opgevoed' in die norm. Nu krijgt hij informatie over wat de meeste mensen als norm beschouwen en beslist hij zelf wat hij daarmee doet. Hij kan die beslissing laten hangen van zijn doelpubliek, zijn eigen doelstellingen en zijn eigen visie op de taalnorm. Want ook bewust afwijken van de norm kan pas als je de norm kent.

Literatuur

<http://taaladvies.net/taal/advies/verantwoording/>
(geraadpleegd op 10-12-2016)

http://taaladvies.net/taal/advies/verantwoording/Standaardtaal_en_geografische_variatie_5_okt_2015_def.pdf
(geraadpleegd op 10-12-2016)

<http://taaladvies.net/taal/advies/tekst/85/>
(geraadpleegd op 10-12-2016)

<http://taaladvies.net/taal/advies/tekst/86/>
(geraadpleegd op 10-12-2016)

<http://over.taalunie.org/organisatie/raad-der-nederlandse-letteren/adviezen/advies-variantie-nederlands- eenheid-verscheidenheid>
(geraadpleegd op 10-12-2016)

Smedts, Willy (1999), 'Het Taaladviesoverleg van de Nederlandse Taalunie: geen tegenstrijdige adviezen meer'. In: *Over taal*, 3, blz. 63-66

Of met de bezits-s alles kits is? Ja, hoor!

Bert Cappelle

'Weer een tweede naamval minder in het Nederlands', kopte het decembern timer van *Onze Taal*. Daarboven deze nog grotere kop: 'Duitsland beroemdste dichter'. De gerespecteerde historisch taalkundige Joop van der Horst had dit zo aangetroffen in een Nederlandse vertaling van een Duitstalige biografie over Alexander von Humboldt en zag er een teken in dat de genitief verder terrein verliest in het Nederlands. Op Google vond hij bijkomend bewijs: 'Duitsland bekendste en populairste laaggebergtes', 'Leiden beroemdste burgervader', 'Rembrandt beroemdste schilderwerk', 'Van Gogh laatste zelfportret'. Van der Horsts verzameling bezits-s-loze vormen is naar zijn zeggen inmiddels groot. Moeten we ons zorgen maken?

Laat me je meteen geruststellen: de bezitsvorm met -s is in allerbeste vorm. Als de redactie van *Onze Taal* 'Bezits-s verdwijnt' op de cover plaatst, dan is dat natuurlijk om de aandacht te trekken, maar zo'n vaart loopt het volgens mij niet. Wij zullen er eerder het bijltje bij neerleggen dan die -s.

Dat de genitief, ook wel de tweede naamval genoemd, aan het afkalven is, daar heeft Van der Horst wel overschot van gelijk in. Hij geeft daar mooie voorbeelden van. In de middeleeuwen had men het over een *glas wijns* en een *bete broods*, waar we nu een *glas wijn* en een *stukje brood* zeggen. De *zoon des konings* en *des konings zoon* kennen we nog wel, maar in het hedendaags Nederlands zegt niemand *des tijdschrifts cover* of *het uniform des agents*, wel *de cover van het tijdschrift* en *het uniform van de agent*.

Opa z'n fiets

In een vervolgartikel in *Onze Taal* wijst Marc van Oostendorp erop hoe we die bezits-s alsmaar vaker vervangen door *z'n*: *Joshua's opa* wordt *Joshua z'n opa*; *opa's fiets* wordt *opa z'n fiets*. Maar dat is niets nieuws. Zeventig jaar geleden al, in het tijdschrift *De Nieuwe Taalgids*, schreef C.B. van Haeringen het volgende over de genitief-s bij eigennamen en verwantschapsnamen, zoals in *Treub's theorieën*, *Piets jas*, *Anna's verloofde* of *vaders hoed*:

“Deze genitief is weliswaar in de omgangstaal (...) minder gebruikelijk dan de verbinding van de naam met het bezittelijk voornaamwoord: *Treub z'n theorieën*, *Piet z'n jas*, *Anna d'r verloofde*.”

Ook in de zeventiende eeuw kwam die constructie kennelijk al vaak voor, lees ik bij de taalkundige A. Weijnen: zelfs P.C. Hooft, nu niet bepaald de meest volkse jongen, pende die alternatieve verbinding met het bezittelijk voornaamwoord zonder verpinken

neer in zijn werkkamer op het Muiderslot. Het *Middelnederlands Woordenboek* citeert het voorbeeld *Peter sij sone* uit grafelijke rekeningen die dateren van 1318-19. Van der Horst zegt het zelf in zijn monumentale geschiedenis van de Nederlandse syntaxis: 'Constructies van het type *Jan z'n fiets* zijn vrij zeker al in het vroege Middelnederlands aan te treffen.' Nou, als de genitief al minstens zevenhonderd jaar geleden concurrentie te verduren had van die alternatieve constructie en tóch vinden we anno 2017 nog altijd massa's combinaties als *Kevin's fiets* en *mijn dochters tablet*, dan hoeven we niet meteen te vrezen dat die bezits-s in de heel nabije toekomst zal worden verdrongen door het bezittelijk voornaamwoord. Ik zie de bezits-s met gemak nog een paar honderd jaar meegaan.

Vertrouwd in de oren

Maar wat dan met die vreemde bezits-s-loze gevallen, type *Duitsland beroemdste dichter*? Ik trek niet in twijfel dat dit soort combinaties voorkomt, ook al heb ik er zelf nog nooit een gehoord of gezien. Wat mij meer verrast dan die voorbeelden, is Van der Horsts reactie erop:

“Ik geef zelf, denk ik, de voorkeur aan *Duitslands beroemdste dichter*, met -s, maar ik ben conservatiever (en ouder) dan de meeste taalgenoten.”

Lees ik het goed dat deze taalkundige van zichzelf niet helemaal zeker is of hij resoluut voor *Duitslands* zou gaan? Blijkbaar wel, want hij schrijft verder nog: 'Sommige van die s-loze constructies klinken me overigens al redelijk vertrouwd in de oren.'

Daar sta ik toch versteld van, want voor mij zijn die constructies volstrekt onmogelijk. En dat terwijl Van der Horst nog opmerkt dat

Vlamingen voorlopen op Nederlanders in het achterwege laten van de -s, althans in gevallen als *iets simpels*, *niets bijzonders* of *iets vreemds*. En ja, die partitieve -s is voor mij, een Vlaming, hier geen absolute must: *iets simpel*, *niets bijzonder* of *iets vreemd* vind ik niet beduidend slechter. Maar net als andere taalgenoten zeg ik nooit *iets ander* en ik krijg *Dat belooft niet veel goed* nauwelijks over mijn lippen. En *alles kits*, wat misschien komt uit het Jiddische *alles gietes* (van *alles Gutes*), heeft beslist de -s nodig.

Van der Horst geeft toe dat de bezits-s onmisbaar is in *Duitslands begroting* en *Rembrandts Nachtwacht*. Het is maar als er tussen het woord met de bezits-s en het zelfstandig naamwoord dat erop volgt nog een ander woord komt te staan, en dan vooral een superlatief, zoals *beroemdste*, dat velen er niet het minste probleem mee zouden hebben de bezits-s te laten vallen. Maar als we zicht willen krijgen op hoe vaak iets wel of niet gebeurt, gaan we liefst systematischer te werk dan lukraak wat voorbeelden bijeenprokkelen via Google. We moeten de gewone en ongewone gevallen tellen.

Verwaarloosbaar

Felix Bildhauer en Roland Schäfer, taalkundigen aan de Freie Universität Berlin, hebben een webgebaseerd corpus ontwikkeld met 4,7 miljard Nederlandse woorden. Daarin voerde ik zoekopdrachten uit voor vijftig namen van continenten, landen, steden of kunstenaars (*Afrika*, *Australië*, *Amsterdam*, *Cézanne*, enz.) die ik combineerde met tien adjectieven in de overtreffende trap (*bekendste*, *beroemdste*, *grootste*, enz., en ook *meest* ...). Ik vond inderdaad afwijkende gevallen, zoals 'vier van China grootste rivieren', 'Dick Swaab, Nederland bekendste hersenexpert', 'Rusland laatste tsaar, Nicholas II' en 'Rembrandt eerste ontwerp'.

Veel zijn het er niet: in het hele corpus komen die bezits-s-loze verbindingen amper twintig keer voor. Dat is zo goed als verwaarloosbaar in vergelijking met de 2960 voorkomens van de constructie mét bezits-s, voor diezelfde zoekitems in datzelfde corpus. In nog niet één procent van alle combinaties als *Duitslands beroemdste dichter* en *Frankrijks bekendste geleerde* wordt de -s dus weggelaten. Dat aantal lijkt me te laag om als taalkundige werkelijk te twifelen welke constructie (die met of die zonder s) je voorkeur wegdraagt. En ook te laag om te kunnen uitsluiten dat het om typfouten gaat. In het hele corpus zijn er bijvoorbeeld 112 webpagina's met het verkeerd gespelde *Duitland*. Als een s midden in een woord kan wegvallen door onoplettendheid, dan kan een weggefallen s op het einde van zo'n naam evengoed daaraan te wijten zijn. Ook spelcheckers kunnen een rol spelen. Degene die met mijn versie van Word is meegeleverd, onderstreept bijvoorbeeld *Australië's*, *België's* en *Brazilië's*. Geen wonder dat een taalgebruiker dan al eens een verkeerd alternatief gebruikt, zoals *Australië grootste badmode retailer*, of nog vaker misleunen als *Belgisch grootste trots* en *Belgisch bekendste ADHD-er*.

Nieuwe gedaante

De voorlopige conclusie is dat Van der Horst van een mug een olifant maakt. Toch kan het zijn dat hij wel degelijk een beginnende taalverandering op het spoor is gekomen. Misschien zijn sommige taalgebruikers lichtjes afkerig van opeenvolgende woorden die op het eind, of naar het einde toe, een extra s-klank krijgen: *DuitslandS beroemdSte dichter*. Of mogelijk beschouwt de spreker of schrijver onbewust (en onterecht) de s-klank in de uitgang van de overtreffende trap (-ste) op zich als de genitief-s die hij wou gebruiken net voor het tweede zelfstandig naamwoord (bijv. *dichter*), waardoor die -s zonder dat hij het beseft 'een woord te laat' komt. Nog waarschijnlijker is het dat een land, een stad of zelfs een kunstenaar bij sommige taalgebruikers niet genoeg als een bezitter wordt aangevoeld om een genitief-s te krijgen, waardoor de naam dan als een soort meewerkend voorwerp wordt opgevat. Die afwezigheid van duidelijke bezitterskwaliteiten leidt anderen ertoe een constructie met voor te gebruiken:

” 'In deze succulentenkas vindt u de voor Nederland grootste cactus- en vetplantencollectie.

” 'De grootste concurrentie ondervinden de series misschien wel in het voor Rusland nieuwste genre, de stand-upcomedy's.

De genitief mag dan hier en daar aan het afbrokkelen zijn, toch gebruiken we hem eigenlijk bijna constant. Ik heb het niet over de -s in bezitsconstructies of in versteende vormen als *mijns inziens*, *geenszins* of *des vaderlands*. Wel over de tussen-s, zoals in *liefdesverdriet* en *stationsplein*. Zeggen dat die verbindingsklank echt een genitiefuitgang is, zou te kort door de bocht zijn, maar hij is historisch gezien wel daaruit gegroeid. In de loop der eeuwen zijn er allerhande veranderingsprocessen aan het werk gegaan, met name analogie. Alles welbeschouwd heeft die genitief-'uitgang', weliswaar in een nieuwe gedaante, weinig aan vitaliteit ingeboet. Dat merk je meteen als je de tussen-s opzettelijk weglaat uit een aantal doordeweekse woorden. Die klinken dan heel vreemd: *beroepgeheim*, *lamvlees*, *meningverschil*, *oorlogfilm*, *presidentverkiezingen*, *stadkern*, *verkeerbord*.

'Tja, dat is *des kats*'; 'ontstressings*stherapie*'; 'Trump*s* meest omstreden uitspraken': of het nu om speels archaïserende vormen, om tussen-s'en of om bezits-s'en gaat, de genitief zit stevig in het Nederlands geworteld en laat zich nog altijd op nieuwe gevallen toepassen. Kortom, hij is springlevend.

Bert Cappelle is docent en onderzoeker Engelse taalkunde aan de universiteit van Rijsel.

e-mail: bert.cappelle@univ-lille3.fr

Een korte gistorie van de schrijvende geschiedenis student uit de Eigen Tijd

Marlies Carette

Enkele jaren geleden had ik het genoeg kennis te maken met een specifiek soort student: de geschiedenisstudent. Ik leerde al snel dat zo'n historicus in spe net iets meer offers brengt voor zijn studie dan zijn leeftijdsgenoten uit andere faculteiten. Zo moeten zijn jonge longen eraan geloven als hij wekenlang boven een bestoft manuscript hangt. Ook veel sociale contacten zijn uitgesloten aangezien je in zijn natuurlijke habitat, de bibliotheek, stil moet zijn. Maar wat me vooral opviel, was dat een geschiedenisstudent ook zijn taal opoffert voor de geschiedkundige zaak. Zinnen vol archaische woorden zouden de feiten uit het verleden beter tot leven laten komen, redeneert de geschiedenisstudent. En leestekens, is dat ook geen recent verschijnsel? Waarom zouden we rustpunten inbouwen in ons historisch relaas als die de spanning doorbreken? U raadt het al, de kennismaking verliep allesbehalve vlekkeloos. Talige offers zie ik mijn studenten immers liever niet brengen. En dan heb ik het nog niet gehad over hun spelling, beste taalliefhebber, hun spelling!

Toen ik vorig jaar als praktijkassistent Nederlands bij de opleiding Taal- en Letterkunde mocht beginnen, ging er een nieuwe wereld voor mij open. Ik ontdekte dat er studenten bestaan die mijn liefde voor een correct Nederlands delen. Net als ik proberen ze archaische formuleringen als 'desalniettemin' en 'doch' te vermijden zodat hun teksten vlotter lezen. Ze schrijven zinnen van gemiddeld 20 à 25 woorden die voorzien zijn van de nodige interpunctie. En als kers op de taart besteden ze ook de nodige aandacht aan spelling, voor mij het teken dat je zorgvuldig met een taal omgaat. Een spelfout is sinds de intrede van de onlineversie van het Groene Boekje immers een gemakkelijk te vermijden fout. Na heel wat verwoede pogingen is het me helaas niet gelukt om mijn geschiedenisstudenten – die ik ondanks onze meningsverschillen over taal niet in de steek heb gelaten – daarvan te overtuigen.

Met hoofd letter of zonder hoofdletter? –

Bij geschiedenisstudenten spannen spelfouten dan ook nog steeds de 'fouten-die-je-eigenlijk-niet-zou-mogen-maken-kroon'. Dat merkte ik nog maar eens nadat ik er een verbetermarathon van eerstejaarspapers op had zitten. Een typische fout is de hoofdletter voor historische periodes: ik lees nog heel vaak 'Middeleeuwen' in plaats van 'middeleeuwen'. Nochtans hebben de huidige eerstejaarsstudenten het altijd zonder hoofdletter geweten, want die regel is toen zij in het eerste leerjaar zaten – dat is inderdaad in 2005 – veranderd. Zouden hun ietwat oudere proffen er voor iets tussen zitten? Ik vermoed van wel. In hun syllabi staan wellicht nog tal van historische periodes met een hoofdletter geschreven en zelfs het Genootschap Onze Taal pleit voor 'Middeleeuwen', met een hoofdletter dus. Het is eigenlijk niet zo eenvoudig voor de studenten. Wiens advies moeten ze nu volgen: dat van hun taaldocent alias een Groene Boekje-aanhanger of dat van hun professoren? Of wat dacht u van het Genootschap Onze Taal? Spelling blijkt toch niet zo

eenduidig te zijn als ik altijd dacht. Misschien moet ik in het vervolg wat milder zijn als het over historische periodes gaat.

Naast de al dan niet misplaatste hoofdletters gaan geschiedenisstudenten ook bij andere kwesties het Groene Boekje te buiten. Zo weten ze vaak niet of ze een woord nu wel dan niet aan elkaar moeten schrijven. Dat is vooral het geval bij samenstellingen. Schrijven we 'opvang tehuis' of 'opvangtehuis'? En is het een 'consensus model' of een 'consensusmodel'? Voor de taalliefhebber lijken dat misschien banale voorbeelden, maar het is een dagelijkse strijd voor sommige studenten. Nochtans hebben ze daar nauwelijks reden toe. De leidraad van het Groene Boekje is immers heel duidelijk over de spelling van samenstellingen: 'Als we twee woorden bij elkaar brengen om er een nieuwe betekenis mee uit te drukken, dan tonen we het verband tussen de delen door ze aan elkaar vast te schrijven.' Mocht de zo gevormde samenstelling moeilijk leesbaar of onbegrijpelijk zijn, dan mogen we van het Groene Boekje een koppelteken plaatsen tussen beide delen. Een spatie behoort echter niet tot de uitzonderingen.

Het al dan niet aaneenschrijven van woorden wordt echter moeilijker als het om scheidbaar samengestelde werkwoorden gaat. Het Genootschap Onze Taal definieert ze als werkwoorden die opgebouwd zijn uit twee delen die ook als losse woorden voorkomen. Meestal is het eerste deel een werkwoord en het tweede een bijwoord, een bijvoeglijk naamwoord of een zelfstandig naamwoord. In tegenstelling tot de onscheidbaar samengestelde werkwoorden, kunnen de delen van scheidbaar samengestelde werkwoorden uit elkaar gehaald worden. En net daar ligt het probleem voor vele geschiedenisstudenten. Geeft Levi in het begin van zijn boek een korte schets van hoe het kamp eruit ziet of eruitziet? En beschrijft vader Conscience zijn leven aan een oude vriend die hij op zijn werk tegen kwam of tegenkwam? In beide gevallen heeft de student voor de eerste optie gekozen, terwijl het de tweede had moeten zijn. 'Eruitzien' en 'tegenkomen'

zijn immers twee scheidbaar samengestelde werkwoorden die we aaneenschrijven als de twee delen naast elkaar in de zin staan.

Wat mag het zijn: geld of held? _ _ _ _ _

Maar wat is nu de meest voorkomende spelfout in geschiedenis-papers, hoor ik u vragen. Met plaatsvervangend schaamrood op de kaken moet ik toegeven dat dat de tikfout is. Ik had het graag anders gezien. Dan had ik mijn studenten de regel achter de fout kunnen geven in de hoop dat ze die fout in de toekomst niet meer zouden maken. Maar achter een tikfout zit geen spelregel, het is eerder een stille getuige van nonchalance ten aanzien van de moedertaal. Het gevolg daarvan is dat ik mijn rode pen leegschrijf door woorden als 'Frankrijk' en 'ochtenbel' te onderstrepen. Of dat ik zit te grinniken bij het lezen van een zin als: 'Als de Duitsers de mannen begroetten op café werd dat meestal genegerd.' Maar soms nemen de tikfouten grotere proporties aan en zijn ze zelfs nefast voor mijn gezondheid. Zo schrok ik me laatst bijna een beroerte toen ik de volgende zin las: 'Vrouwen konden pas in rust geen gaan wanneer ze wisten dat hun kinderen in veiligheid werden gebracht.' Had dan toch voor 'sterven' gekozen, lieve student!

Zodra ik gekomen was van de 'geen gaan'-schok, kon ik mezelf toch overtuigen om verder te gaan met de paper. Al snel werd me duidelijk dat het niet om een eenmalige tikfout – toegegeven, gecombineerd met een aaneenschrijffout – ging. Dezelfde student had het ook over een België dat 'nooit vergaande gebreken geeft gekend' en over de Franse tijd waarin 'de kapucijnen opgegeven werden' omdat hun klooster overbodig werd. Dat zijn wel veel g/h-fouten na elkaar, mompelde ik in mezelf. Waar zou deze student toch vandaan komen? Bingo, uit West-Vlaanderen! Hoewel ik zelf uit die provincie kom en dus als geen ander vertrouwd ben met de g/h-uitspraakproblematiek, was ik me er niet van bewust dat die uitspraakfout tot spelfouten kon leiden. De student in kwestie had zich dus niet bezondigd aan tikfouten, maar zat met een veel fundamenteeler probleem: hypercorrectie.

Laat me u even uitleggen hoe ik tot die diagnose ben gekomen. Het lijkt me een logische analyse met de bijdrage van Anne-Sophie Ghyselen (eerder in dit nummer) in het achterhoofd. Het West-Vlaamse dialect komt immers een klank tekort: de 'h', zo schrijft ze. Door het ontbreken van die 'h' hebben vele West-Vlamingen een speciale variant van de 'g' ontwikkeld, die een beetje als de 'h' klinkt. Die klank kon zich volgens Chris De Wulf verder ontwikkelen aangezien de West-Vlaming er geen homoniemen mee creëerde. Een 'held' spreekt hij immers uit als een 'eld', waardoor er geen verwarring mogelijk is met het woord 'geld'. Als de 'g' van 'geld' dan tussen een 'g' en een 'h' gaat zweven, levert dat voor de West-Vlaming geen enkel betekenisprobleem op. Wil hij standaardtaal spreken, dan duikt er nog een ander fenomeen op, meent Ghyselen. De West-Vlaming probeert dan toch de 'h' uit te spreken en zal die zo zwaar aanblazen dat het bijna een stemhebbende of zachte

'g' wordt. 'Held' wordt dan 'geld'. Dat fenomeen noemde De Wulf tien jaar geleden in dit tijdschrift een soort overcompensatie of hypercorrectie voor het ontbreken van de 'h' in 'held' in het dialect. En dat is precies wat de hier eerder aangehaalde student heeft gedaan. Hij schrijft 'geen gaan' in plaats van 'heengaan', 'geeft' in plaats van 'heeft' en 'opgegeven' in plaats van 'opgeheven', drie voorbeelden van hypercorrectie dus.

Op de vingers getikt door het Groene Boekje _ _ _ _ _

Mijn provinciegenoot heeft me doen inzien dat ik als Groene Boekje-aanhanger soms wat meer begrip moet opbrengen voor spelfouten. Blijkbaar is het niet altijd zo evident als ik dacht om woorden correct te spellen en soms blijkt er een goeie reden achter het spelprobleem te schuilen. Toch wil dat niet zeggen dat ik vanaf nu alle spelfouten ongemoeid laat en me alleen nog maar concentreer op archaische woordenschat en interpunctie. Een tekst kan pas goed zijn – hoe gestructureerd hij ook is – als ook de spelling verzorgd is. Met spelling bewijs je immers dat je de nodige zorg voor een taal opbrengt.

Marlies Carette geeft de vakken 'Nederlandse taalbeheersing' en 'Wetenschappelijk schrijven' aan de KU Leuven en is NT2-docent aan het ILT.

e-mail: marlies.carette@kuleuven.be

Taal en emotie

Jean-Marc Dewaele

De rol van emotie staat centraal in ons gedrag. Adverteerders, kunstenaars en politici spelen in op de emoties van het publiek om hun product of visie te prijzen. Emoties kunnen de markt beïnvloeden en dus de economie. Emoties voeden het luidruchtig patriottisme en kunnen leiden tot irrationele politieke keuzes die op termijn tot conflicten kunnen leiden. Taal ligt mee aan de basis van het ontstaan van emoties en speelt daarmee een cruciale rol in ons bestaan.

Publieke sprekers voelen intuïtief dat ze een emotionele band met hun luisteraars moeten scheppen, empathie en vertrouwen moeten creëren om hun doel te bereiken. Leraren zijn ook publieke sprekers die beseffen dat een gunstig emotioneel klimaat in hun klaslokaal of aula kan bijdragen tot de motivatie van hun studenten. Ze weten dat taal de sleutel is om de emoties van hun studenten te bespelen en dat het hun taak is om studenten die sleutel te overhandigen. Goede studenten ervaren sterke emoties, zwakkere studenten zijn onverschilliger en eerder verveeld. Hoe kan een leraar dus zoveel mogelijk studenten emotioneel betrekken in het lesonderwerp? Hoe kan die leraar verveling verdrijven en ervoor zorgen dat negatieve emoties (taalangst in de vreemdetaalklas) angstige studenten de mond niet snoeren? Hoe kan de leraar de rauwe emoties van studenten in juiste banen leiden? Een van de manieren om dit te doen, is de studenten emotioneel interessant materiaal aan te reiken. Dat kunnen grappige of emotionele liedjes zijn in de doeltaal, gedichten, extracten van romans, toneelstukken, reportages, films, nieuwsberichten: authentiek materiaal dat intrinsiek emotioneel interessant is. Een positief emotioneel klimaat in de klas hangt natuurlijk af van een combinatie van factoren, van het curriculum, van het materiaal, van de leraar en van de studenten zelf. Te veel voorspelbaarheid gedurende de les dreigt studenten in slaap te wiegen. Het niveau mag noch te laag noch te hoog liggen, zodat de studenten de uitdaging aankunnen. De studenten moeten ook overtuigd worden van de waarde van het leren van een taal. In een positieve emotionele omgeving zullen studenten openbloeien en bereid zijn een extra inspanning te leveren (Dewaele, 2015a).

Semantische en conceptuele equivalentie

Omdat emoties zo'n belangrijke rol spelen in ons leven, riskeren mensen die moeite hebben om hun emoties te verwoorden, zich ongelukkig en onbegrepen te voelen. Iedereen die zich ooit in een vreemde taal heeft moeten uitdrukken, heeft vastgesteld dat het vooral in het begin echt moeilijk is om emoties te herkennen in die taal en om ze op een correcte en genuanceerde manier te communiceren. Een vreemdetaalleerder of -gebruiker beseft al snel dat niet alle woorden van de eerste taal een exact

equivalent hebben in de vreemde taal. Dat geldt niet alleen voor emotionele woorden, maar ook voor vrij alledaagse woorden. Het Nederlandse woord *paard* en de Engelse vertaling *horse* mogen dan verwijzen naar hetzelfde dier, en dus semantisch equivalent zijn, de concepten zijn vrij verschillend in beide talen. Waar Nederlandstaligen en Engelstaligen het erover eens zullen zijn dat een 'paard' een dier is dat bereden kan worden, zullen ze het er echter grondig oneens over zijn of het opgegeten kan worden. Toen twee jaar geleden sporen van paardenvlees werden ontdekt in lasagnes van een aantal Britse grootwarenhuizen leidde dit tot een waar nationaal schandaal. Paardenvlees eten is taboe voor de Britten en de ongewilde consumptie van paardenvlees deed velen zich verslikken in hun lasagne. De tabloids zweepten het schandaal op alsof het een geval van kannibalisme was. Ik heb ooit gegrapt dat voor de Britten het woord *horse* een emotiewoord is.

Wat ik daarmee wil aantonen, is dat woorden zowel een semantisch als een conceptueel niveau hebben en dat semantische equivalentie van een woord in twee talen geen conceptuele equivalentie veronderstelt. Emotieconcepten combineren biologische en socioculturele elementen. De Amerikaanse taalkundige Aneta Pavlenko definieert emotieconcepten als 'prototypische scripts die gevormd worden door herhaalde ervaringen en een combinatie vormen van causale antecedenten, beoordelingen, fysiologische reacties, gevolgen, en manieren om de scripts te reguleren en uit te beelden' (2008: 150) (mijn vertaling). Die concepten zitten vervlochten in grotere geloofssystemen over psychologische en sociale processen.

Dit betekent niet dat mensen uit diverse culturen verschillende fysiologische ervaringen hebben van emoties. Een Japanner ervaart woede op dezelfde manier als een Amerikaan bijvoorbeeld, maar het verschil ligt in de oorzaken van die woede, en de woede zal misschien op een andere wijze gecommuniceerd worden. Men evalueert, interpreteert en verwoordt zijn eigen emoties en die van anderen anders in verschillende talen en culturen. Kitayama, Mesquita en Karasawa (2006) hebben bijvoorbeeld gevonden dat Amerikanen eerder boos worden wanneer ze een inbreuk ervaren op hun persoonlijke vrijheid en autonomie, terwijl Japanners eerder

boos worden wanneer de sociale harmonie en verbondenheid verbroken worden.

Er zijn ook culturele verschillen in de manier waarop bepaalde emoties gecommuniceerd worden. Een ploeg cognitieve psychologen uit Boston heeft met vragenlijsten onderzocht hoe Chinese studenten de Mandarijnse zin 'Wo ai ni' ('ik hou van je') gebruikten in vergelijking met het gebruik van 'I love you' door Engelstalige Amerikaanse studenten (Caldwell-Harris, Kronrod en Yang, 2013). De Chinese studenten bleken emotioneel veel gereserveerder te zijn dan de Amerikanen. Ze waren minder geneigd om de uitdrukking te gebruiken, maar ook minder geneigd om de emotie op een niet-verbale manier uit te drukken. De Chinese studenten verkozen wel niet-verbale communicatie van liefde, in tegenstelling tot de Amerikanen. De frequentie van de uitdrukking in verschillende situaties varieerde ook voor beide groepen: de Amerikanen gebruikten 'I love you' vooral met familieleden, terwijl de Chinezen het veeleer gebruikten met vrienden en romantische partners. In interviews legden de Amerikanen de nadruk op het belang van het regelmatig uiten van de uitdrukking, terwijl zeer weinig Chinezen dezelfde mening waren toegeedaan.

Cultuur en emotie

Wat mij al jaren interesseert, is hoe meertalige en biculturele individuen hun emoties uiten (Dewaele, 2013). Bestaat er zoiets als de taal van het hart? Kunnen de taalvoorkeuren veranderen onder invloed van acculturatie (d.w.z. de veranderingen die een individu ondergaat als gevolg van een voortdurend en direct contact met mensen van een andere cultuur)? Een eerste vaststelling is dat de eerste taal (en andere talen aangeleerd tussen de geboorte en de leeftijd van 3 jaar) vaak emotioneler aanvoelen dan talen die later worden aangeleerd, vooral op school. De vreemde taal mist typisch de emotionele kracht die in de woorden en zinnen van de eerste taal schuilt. De verklaring voor dit fenomeen is waarschijnlijk te vinden in het feit dat een eerste taal in een rijke emotionele omgeving wordt aangeleerd. Een kind leert de taal (of talen) te hanteren omringd door familieleden en vrienden, en wordt zich zo bewust van de emotionele nuances van de woorden en uitdrukkingen. Het wordt terechtgewezen door volwassenen voor 'onaangepast taalgebruik' en leert hoe bepaalde woorden zo emotioneel krachtig zijn dat ze voor bepaalde groepen sprekers taboe zijn. De verkleinwoorden, de troetelnamen, de tedere woorden die ouders met hun kinderen gebruiken, geven die woorden een bijzondere emotionele aura. Zelfs jaren later kan een weinig frequente uitdrukking het hart sneller doen kloppen omdat de emotionele associaties in de schaduw blijven bestaan. De woorden in de vreemde taal die in de klas geleerd worden, blijven daarentegen een klinische afstand behouden. Ze hebben geen bijzondere emotionele connotaties en worden als koud ervaren. Zelfs taboewoorden klinken gewoon grappig. Het betekent echter niet dat de vreemde taal eeuwig 'vreemd' blijft voor de gebruiker die gaat wonen in een streek of land waar die taal de eerste taal is.

Door dagelijks gebruik van de vreemde taal wordt de tweetalige langzamerhand vlotter in de nieuwe taal, worden de concepten duidelijker, worden scripts herkend en aangepast. Een proces van acculturatie en socialisatie in de vreemde taal en cultuur kan zelfs gepaard gaan met een verlies van de eerste taal en een verschuiving in de identiteit.

Taal in relaties

In een studie naar de innerlijke taal van 1543 meertaligen heb ik vastgesteld dat een ruime meerderheid de eerste taal frequenter gebruikt (Dewaele, 2015b) en dat de vreemde taal hoogstens een soort echo is van sociale interacties. De vreemde taal kan echter de innerlijke taal worden na een periode van acculturatie, typisch na een huwelijk met een spreker van die taal, al duurt het langer alvorens de vreemde taal ook de **emotionele** innerlijke taal wordt.

Kan een vreemde taal een obstakel zijn in emotionele communicatie met een partner? Ik heb die vraag bestudeerd in een studie met 429 meertaligen die in een liefdesrelatie waren met iemand die hun eerste taal niet deelde (Dewaele en Salomidou, 2016). De meningen bleken verdeeld. Een derde van de deelnemers verklaarde dat emotionele communicatie in een vreemde taal met hun partner geen probleem was, omdat liefde en seks alle obstakels overbruggen. De helft van de deelnemers verklaarde moeilijkheden ondervonden te hebben, maar de meesten zeiden de obstakels na een paar maanden overwonnen te hebben. De communicatiemoeilijkheden waren niet alleen zuiver linguïstisch, maar ook vaak conceptueel en cultureel. Een Duits-Engelse meertalige verklaarde dat het even geduurd had voor haar partner en zichzelf begrepen dat 'Ich liebe dich' conceptueel verschilt van 'I love you', en dat de Duitse uitdrukking veel serieuzer is en daarom minder gebruikt wordt dan de Engelse uitdrukking. Een andere deelnemer verklaarde dat het echt moeilijk was om de talen gescheiden te houden wanneer hij echt emotioneel werd, waardoor hij soms in de knel raakte. Nog een deelnemer beklagde zich over het feit dat het Engels niet over de verkleinwoorden beschikt die haar toelieten om in haar Kroatische eerste taal tederheid uit te drukken. Ze voelde dat aan als een gemis en een obstakel om haar waarachtige gevoelens uit te drukken in het Engels. Het gebruik van de eerste taal van de partner bleek ook niet altijd de beste keuze voor emotionele communicatie. Een Spaanstalige dame die met een Nederlander getrouwd is, beklagde zich over het feit dat hij soms zijn liefde betuigde in het Spaans; omdat hij dacht dat zij er beter op zou reageren. Het had een tegenovergesteld effect, zei ze, omdat het vreemd en geforceerd klonk. Sommige deelnemers gingen verder in op het artificiële karakter van communicatie van emotie in een vreemde taal en het gevolg dat dit had op de liefdesrelatie. Een Roemeense die Spaans en Italiaans gebruikte met haar partner, zei dat die talen niet dezelfde vibraties veroorzaakten als in haar eerste taal, wat een negatief effect had op de emotionele band met de partner. Ze voelde dat ze haar ware gevoelens niet kon communiceren, wat leidde tot een breuk.

Taal en therapie

Een onverwachte wending in mijn onderzoek naar emotie en meertaligheid kwam er toen ik gecontacteerd werd door Beverley Costa, een psychotherapeute en directeur van de vereniging 'Mothertongue', die psychotherapie verschaft in Engeland aan niet-Engelstaligen. Opleidingen voor medisch personeel en therapeuten besteden typisch zeer weinig aandacht aan communicatie met meertalige en multiculturele cliënten (De Maesschalck, 2012). In twee studies met vragenlijsten en interviews hebben we gepeild naar de ervaringen van 101 een- en meertalige psychotherapeuten en 182 meertalige cliënten (Costa en Dewaele, 2014; Dewaele en Costa, 2013). De eerste studie toonde aan dat meertalige therapeuten beter in staat waren om een band te smeden met hun meertalige cliënten, maar ook beter afstand konden bewaren. In de tweede studie vonden we dat cliënten het belangrijk vonden om van taal te kunnen wisselen met hun therapeut en dat hun multiculturaliteit een belangrijk onderdeel was van hun identiteit. Een cliënt die alleen Engels kon gebruiken met haar eentalige therapeut, merkte op dat ze grotendeels onzichtbaar bleef gedurende de therapie omdat ze verschillende persoonlijkheden had in haar verschillende talen en de therapeut er maar een enkele van zag. Taalwisselingen blijken cruciaal te zijn voor cliënten om hen toe te laten afstand te nemen van traumatische ervaringen of in te gaan op onvertaalbare emoties of concepten. De eentalige ideologie is te vergelijken met oogkleppen die dringend vervangen moeten worden. Tot slot: meertaligen zijn zich beter dan eentaligen bewust van de nauwe band die bestaat tussen taal en emotie, omdat het enige inspanning vergt om zo'n band te smeden tussen een vreemde taal en emotie.

Literatuur

- Caldwell-Harris, Catherine L., Kronrod, Anne, Yang, Joyce (2013), Do more, say less: Saying 'I love you' in Chinese and American cultures. In: *Intercultural Pragmatics* 10, blz. 41-69.
- Costa, B. en Dewaele, J.-M. (2014), Psychotherapy across languages: beliefs, attitudes and practices of monolingual and multilingual therapists with their multilingual patients. In: *Counselling and Psychotherapy Research*, 14, blz. 235-244.
- De Maesschalck, S. (2012), Linguistic and cultural diversity in the consulting room: A tango between physicians and their ethnic minority patients. Ongepubliceerd proefschrift. Gent: Universiteit Gent.
- Dewaele, J.-M. (2013), *Emotions in Multiple Languages* (tweede editie). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Dewaele, J.-M. (2015a), On emotions in foreign language learning and use. In: *The Language Teacher*, 39-3, blz. 13-15.

- Dewaele, J.-M. (2015b), From obscure echo to language of the heart: Multilinguals' language choices for emotional inner speech. In: *Journal of Pragmatics*, 87, blz. 1-17.
- Dewaele, J.-M. en Costa, B. (2013), Multilingual clients' experience of psychotherapy. In: *Language and Psychoanalysis*, 2-2, blz. 31-50.
- Dewaele, J.-M., en Salomidou, L. (2016), Loving a partner in a foreign language. In: *Journal of Pragmatics*. Op <http://dx.doi.org/10.1016/j.pragma.2016.12.009>.
- Kitayama, S., Mesquita, B., en Karasawa, M. (2006), The emotional basis of independent and interdependent selves: Socially disengaging and engaging emotions in the US and Japan. In: *Journal of Personality and Social Psychology*, 91-5, blz. 890-903.
- Pavlenko, A. (2008), Emotion and emotion-laden words in the bilingual lexicon. In: *Bilingualism: Language and Cognition*, 11, blz. 147-164.

Jean-Marc Dewaele is gewoon hoogleraar in de Toegepaste Taalkunde in Birkbeck, University of London. Hij haalde zijn doctoraat aan de Vrije Universiteit Brussel in 1993 met Hugo Baetens Beardsmore als promotor. Hij is president van de International Association of Multilingualism, oud-president van de European Second Language Association en hoofdredacteur van de International Journal of Bilingual Education and Bilingualism. In 2013 kreeg hij de Equality and Diversity Research Award van de British Association for Counselling and Psychotherapy en in 2016 kreeg hij de Robert Gardner Award for Excellence in Second Language and Bilingualism Research van de International Association of Language and Social Psychology.

e-mail: ublf020@mail.bbk.ac.uk

Het Nederlands in België in de taaladviezen. 2. Taaladvies.net en andere taaladviesbronnen

Miet Ooms

Vertalers, copywriters, journalisten, redacteurs, allemaal hebben ze behoefte aan duidelijke taaladviezen. Hun teksten moeten immers niet enkel helder en correct zijn, maar ook gericht op hun specifieke doelpubliek. Om die reden moeten taalprofessionals ook op de hoogte zijn en blijven van de regionale variatie in de standaardtaal. Een tekst voor de Belgische markt mag niet 'te Nederlands' aanvoelen en omgekeerd. Dat zorgt enkel voor ergernis en, in het ergste geval, onduidelijkheid en misverstanden.

Omdat taalprofessionals weten dat hun eigen taalgevoel soms niet voldoende is, gaan ze op zoek naar goed, betrouwbaar en helder taaladvies. Bij Taaladvies.net en bij andere bronnen. Rest dan nog de vraag: hoe is de onderlinge verhouding tussen die bronnen?

1. De Taaltelefoon en het Genootschap Onze Taal

In het eerste artikel over 'Het Nederlands in België in de taaladviezen' (blz. 16-18) heb ik uitgelegd waarom Taaladvies.net de belangrijkste bron is voor taaladviezen in het Nederlandse taalgebied. Toch is het lang niet de enige bron. De gewone taalgebruiker zoekt zijn heil immers eerder bij bekende taaladviesdiensten als de VRT en de Taaltelefoon in België en het Genootschap Onze Taal in Nederland. Het is interessant om te kijken hoe de verhouding is tussen die drie en Taaladvies.net.

De websites van de Taaltelefoon en het Genootschap Onze Taal bevatten allebei een hele reeks taaladviezen. Ze werken intensief samen met Taaladvies.net. Daardoor zijn zij als eerste op de hoogte van nieuwe adviezen of wijzigingen, en kunnen zij de eigen sites heel snel aanpassen. In principe komen al hun adviezen dus overeen. Als dat niet zo is, komt dat bijna altijd door een recente wijziging op Taaladvies.net, die nog niet is doorgevoerd op de andere websites. Taaladvies.net heeft dus voorrang.

Het verschil tussen deze sites zit hem dus niet in de inhoud, maar in de stijl.

De adviezen op Taaladvies.net bevatten behalve het antwoord op de kwestie heel wat extra info: voorbeeldzinnen, verwante kwesties, bronnen. De vraag 'Is metsen een correct werkwoord?' wordt als volgt beantwoord: 'Metsen is standaardtaal in België; het komt vooral voor in informele taal. Standaardtaal in het hele taalgebied is *metselen*.' Daarna volgt een toelichting met enkele voorbeeldzinnen, waarin ook de kwestie 'metselaar/metser' wordt aangehaald. Ten slotte wordt verwezen naar twee verwante kwesties: 'garagist/garagehouder' en 'techniker/technicus/monteur' en er volgt een reeks naslagwerken (<http://taaladvies.net/taal/advies/vraag/1112>).

De Taaltelefoon hanteert het principe 1 vraag – 1 antwoord, zonder extra toelichtingen, voorbeelden en bronnen. Er is wel waar mogelijk een koppeling naar Taaladvies.net. Zo staat er bij de kwestie 'metselen/metsen' enkel: '*Metselen* is standaardtaal in het hele taalgebied. *Metsen* is standaardtaal in België, het komt vooral voor in informele taal.'<http://taaltelefoon.be/metselen-metsen>). De kwestie 'metselaar/metser' wordt in een apart advies behandeld (<http://taaltelefoon.be/metselaar-metser>).

De adviezen op de website van het Genootschap Onze Taal zijn wel uitgebreider, omdat ze eigen accenten leggen. Zo wordt bij de kwestie 'Hun hebben / zij hebben' de ontstaansgeschiedenis ervan uit de doeken gedaan, iets waar op Taaladvies.net in principe geen aandacht aan wordt besteed.

2. De taaldatabank van de VRT

De taaldatabank van de VRT is in België even gezaghebbend als de Taaltelefoon en Taaladvies.net. De Vlaamse televisieomroep speelt al sinds haar ontstaan de hoofdrol bij de verspreiding van de standaardtaalnorm en heeft om die reden vanaf het prille begin een taaladviseur in dienst gehad. Architect van de VRT-taaldatabank is de huidige taaladviseur, Ruud Hendrickx, die ook lid is van het Taaladviesoverleg bij de Nederlandse Taalunie. Dankzij die functie kan hij ervoor zorgen dat de VRT-taaldatabank actueel is en blijft.

De VRT-taaldatabank is in de eerste plaats bedoeld voor de presentatoren van de VRT. Omdat zij 'aantrekkelijk, helder en correct Nederlands' moeten hanteren (<https://taal.vrt.be/taalcharter-2012>), hebben zij bij twijfel nood aan duidelijke antwoorden: mag ik deze taaluiting gebruiken of niet? Om die reden heeft de taaladviseur ervoor gekozen om de status 'onduidelijk' voor de VRT te interpreteren als 'mag niet worden gebruikt.' Zo lijkt de VRT soms

strenger dan Taaladvies.net, maar dat klopt dus niet. Taaladvies.net legt de eindbeslissing bij de taalgebruiker, bij de VRT heeft de taaladviseur de beslissing al genomen voor de presentatoren.

De taaldatabank van de VRT is heel uitgebreid. Ze bevat ook kwesies die (nog) niet in Taaladvies.net zitten, zoals aardrijkskundige namen, waardoor de teller intussen boven de 3000 staat. Daarnaast is er informatie te vinden waar elders minder aandacht voor is, maar die tv- en radiopresentatoren wel nodig hebben, zoals spelling (8500) en uitspraak van onder meer buitenlandse namen (15.300).

3. Van Dale en Prisma

Voor standaardtaalvragen die nog niet behandeld zijn in de honderden adviezen van Taaladvies.net, de Taaltelefoon en het Genootschap Onze Taal, kun je terecht in de verklarende woordenboeken.

Het bekendste hiervan is de Dikke Van Dale. Dat bestaat al 150 jaar. Het was altijd al een beschrijvend woordenboek, maar is heel lang ook op zijn minst impliciet een normatief woordenboek geweest. Dat wil zeggen dat het via labels aangaf wanneer een woord niet tot de standaardtaal behoorde. Vanuit het monocentrische model vielen ook alle typisch Belgisch-Nederlandse woorden daaronder. Maar sinds de editie van 2005 hanteert Van Dale het bicentrische model: 'Speciale aandacht verdient het regiolabel Belg.N. Dat label wordt gebruikt voor woorden die tot de Nederlandse standaardtaal in België behoren. Als Belgische woorden niet tot de verzorgde Nederlandse standaardtaal in België gerekend worden, is een extra label toegevoegd.' (Van Dale, 2005).

Sindsdien is de redactie van Van Dale bezig met een inhaalbeweging. Niet alleen worden de huidige labels 'Belg.N.' getoetst op hun standaardtaalstatus, er is ook een inhaalslag aan de gang voor dat andere regiolabel, 'Ned.N.' Sinds de Nederlandse Taalunie in 2003 de visie van een bicentrische standaardtaal introduceerde, is ook 'standaardtaal in Nederland' immers een begrip. Sindsdien is er ook bij de redactie van Van Dale meer aandacht voor taaluitingen die typisch zijn voor Nederland. De redactie staat hier nog aan het begin van een enorme inhaalbeweging. Taaladvies.net staat hier al veel verder in.

Maar ook Prisma heeft op dat vlak een voorsprong op Van Dale. Al in 2009 pakte de uitgeverij uit met een handwoordenboek Nederlands 'met onderscheid tussen Belgisch-Nederlands en Nederlands-Nederlands'. De toekenning van het label 'BN' is hoofdzakelijk gebaseerd op het Referentiebestand Belgisch Nederlands, een databank die gratis beschikbaar is bij het Instituut voor de Nederlandse Taal. Voor het label 'NN' is er geen databank. De redactie heeft hier 'bij twijfel gebruik gemaakt van frequentiegegevens op het internet en van aftoetsing bij de Nederlandse redactie' (Prisma 2014, 8). Er zijn inderdaad naar verhouding veel meer labels 'BN' en 'NN' in Prisma dan in Van Dale. Prisma is ook minder gul met extra labels naast 'BN' en 'NN' dan Van Dale, waardoor Van Dale vaker een strenger standpunt inneemt. Door het tweede label vervalt immers de status standaardtaal.

Vergelijk bijvoorbeeld de volgende lemma's:

Van Dale (online, geraadpleegd 9-12-2016) versus Prisma (2014)

mid-dag *de (m) [-dagen]* ● het midden van de dag, 12.00 uur ★ **NN** tussen de middag tijdens de middagpauze, tussen ongeveer 12.00 en 14.00 uur ★ *de middag van het leven* de middelbare leeftijd ★ **BN** ook op de middag rond 12.00 uur, op het middaguur ● **NN** deel van de dag van 12.00 tot 18.00 uur ★ 's middags in de middag, tussen 12.00 en 18.00 uur

middag
 mīd-dag
 mīd-dag mīd-dag mīd-dag mīd-dag mīd-dag
 911-1800, het eerste lid is een bijvoeglijk naamwoord, Chiffonblous niet, Chiffonblous niet - La-tijp niet

- 1 het midden van de dag, tijdstip waarop de zon haar grootste hoogte bereikt heeft
 1 noon
- 1 tegen, meer of minder
 tegen, voor tevoren
- 1 middags
- 1 tussen de middag, 12.00 uur afgevoerd onder de middag, 12.00 uur afgevoerd meer of minder
 in de tijd tussen morgen en middag, in de middagpauze
- 1 12.00 uur afgevoerd op de middag
 rond het middaguur (1)
- 1 tussen de middag
- 1 het specifieke uitspraak het midden van de dag in de overtuiging van de betekenis plaats leest
- 1 vóór de middag van het leven
 de middelbare leeftijd

Net vanwege die sterk doorgedreven en consequente regiolabels loont het dus zeker de moeite om ook een exemplaar van het Prisma Handwoordenboek Nederlands bij de hand te houden. Enkel als er een tegenspraak is met Taaladvies.net, weegt het oordeel van laatstgenoemde door. U beslist uiteindelijk wel altijd zelf welk standpunt u inneemt.

4. Nog een taaldatabank: GentVertaalt

(<http://www.gentvertaalt.be/taaldatabank/>)

GentVertaalt is een informele netwerkorganisatie van vertalers en tolken uit het hele Nederlandse taalgebied, tot zelfs ver daarbuiten. Het Nederlands is de voertaal. De oprichters van GentVertaalt, Sébastien Devogele, Tom Van Cleempoel en Mick De Meyer, willen hiermee in de eerste plaats vertalers en tolken met elkaar in contact te brengen. Dat doen ze via de succesvolle Facebookgroep, opleidingsdagen en netwerkvondens.

Op hun website vangen de initiatiefnemers ook enkele lacunes op die ze in hun praktijk en die van hun collega's ervaren. Zo is er de taaldatabank, waarin de bezoeker bij twijfel snel kan nagaan of een woord algemeen bekend is in het hele Nederlandse taalgebied of beperkt is tot een regio. Daar was nood aan, omdat er nog heel wat zaken niet op Taaladvies.net staan en een vertaler of copywriter vaak niet de tijd heeft om uitgebreid naslagwerken te consulteren.

Niet-algemeen Belgisch-Nederlands	Belgisch-Nederlands	Landneutraal Nederlands	Nederlands-Nederlands	Opmerkingen	Bron
farde	ringmap classeur	map	ordner ringband	DVD vermeldt bij classeur het label (sprektaal).	Dikke Van Dale Taalunieversum
farde sigaretten		slof sigaretten			

De databank is opgebouwd rond vier regiolabels. Die staan naast elkaar, zodat de gebruiker in één oogopslag ziet of een woord of uitdrukking bruikbaar is voor een specifieke doelgroep. Meer informatie hebben zij doorgaans niet nodig. Wie toch meer wil weten, kan terecht bij de opmerkingen en de vermelde bronnen.

De databank is een voorbeeld van crowdsourcing. Mick De Meyer, de vertaler die de databank onderhoudt, krijgt heel wat suggesties van de Facebookgroep van GentVertaalt, die intussen een kleine 1000 leden heeft. Hij vraagt dan eerst informatie bij de melder en andere collega's, zoekt de kwestie op in een reeks naslagwerken en voegt alle informatie vervolgens toe. De databank bevat op bijna 3 jaar tijd iets meer dan 1000 ingangen.

GentVertaalt hanteert een andere terminologie dan Taaladvies.net om de regio's aan te duiden. De regiolabels Belgisch-Nederlands en Nederlands-Nederlands zijn ook te vinden in Van Dale en Prisma. Ook in vertaalgeheugens worden regionale taalvarianten doorgaans zo aangegeven (BE-NL, NL-NL, UK-EN, US-EN ...). De term 'landneutraal Nederlands' of 'supranationaal Nederlands' werd in het leven geroepen om een onderscheid te maken met Algemeen Nederlands, de overkoepelende benaming voor alle varianten die tot de standaardtaal behoren.

5. Typisch Vlaams en Gluren bij de burens

Vorig jaar verscheen het boek *Typisch Vlaams* van Ludo Permentier en Rik Schutz. Dat boek bevat ongeveer 4000 Vlaamse woorden en uitdrukkingen, waarvan de meerderheid standaardtaal in België is. Voor dit boek werden alle opgenomen woorden en uitdrukkingen opgezocht in Taaladvies.net, Van Dale en Prisma. Ze werden niet alleen beoordeeld door de auteurs, maar ook door de taaladviseurs van de Taaltelefoon. Extra informatie werd verkregen bij de onderzoeksgroep Kwantitatieve lexicologie en variatielinguïstiek van de KU Leuven (zie recensie eerder dit jaar in *Over taal*, blz. 24-25). Doordat de oordelen grondig onderbouwd zijn, is *Typisch Vlaams* een heel betrouwbaar naslagwerk voor het Nederlands in België. Het enige nadeel is dat er geen register is, waardoor het maar in één richting bruikbaar is (BE -> (algemeen) NL).

Dit jaar verscheen nog een interessant boekje rond het Nederlands

in België en Nederland: *Gluren bij de burens*. Het is uniek, omdat het als eerste evenveel aandacht besteedt aan taaluitingen die typisch zijn voor Nederland als aan taaluitingen die typisch Belgisch zijn. Er zijn geen expliciete statusoordelen, maar het taalregister blijkt meestal wel uit de uitleg. Voor de attitude van de Belgen tegenover de Nederlands-Nederlandse woorden zijn de Nederlandse auteurs te rade gegaan bij enkele Belgische taalexperts.

6. Conclusie

Net als vroeger zijn de huidige naslagwerken op elkaar geïnspireerd en spreken ze elkaar soms tegen. Maar er zijn enkele belangrijke verschillen:

De huidige naslagwerken geven adviezen en leggen geen normen meer op. De taalgebruiker beslist zelf wat hij met die adviezen doet.

De informatie in de naslagwerken is gebaseerd op onderzoek. Dat onderzoek is het uitgebreidst bij Taaladvies.net, dat bijgevolg de belangrijkste bron is. Maar ook bij andere publicaties worden de opgenomen taalkwesties nu door meerdere taaladviseurs en -experts beoordeeld.

Er wordt intensief samengewerkt tussen taaladviesdiensten en auteurs van naslagwerken, zodat verwarring zo beperkt mogelijk blijft.

Er is een groeiende vraag naar praktische naslagwerken die de regionale variatie in de standaardtaal weergeven. Er is vooral nood aan meer informatie over en onderzoek naar het Nederlands dat typisch is voor Nederland.

Literatuur

<http://taaltelefoon.be/taaladviezen> (geraadpleegd op 10-12-2016)

<https://onzetaal.nl/taaladvies> (geraadpleegd op 10-12-2016)

<https://taalvrt.be/taalcharter-2012> (geraadpleegd op 10-12-2016)

<http://www.gentvertaalt.be/taaldatabank/> (geraadpleegd op 10-12-2016)

Van Dale Groot woordenboek van de Nederlandse taal

Prisma Handwoordenboek Nederlands

Aalbrecht, Heidi en Pyter Wagenaar (2016), *Gluren bij de burens*. Utrecht/Antwerpen: Van Dale Uitgevers.

Schutz, Rik en Ludo Permentier (2015), *Typisch Vlaams. 4000 woorden en uitdrukkingen*. Leuven: Davidsfonds.

Een losse vijs in het onderwijs

Albert Oosterhof

Ik leef onder één dak met een tweetal leerlingen van het Vlaamse basisonderwijs. Imposant hoeveel huiswerk die te verwerken krijgen. Terwijl ik dit schrijf, wordt er gezwoegd op vier pagina's met woorden die aan de juiste betekenis gekoppeld moeten worden. Dat blijkt niet eenvoudig voor een kind van zes.

Moet dat nou allemaal, vraag ik me af. De stof leidt tot discussie, maar kun je van kinderen in het eerste leerjaar verwachten dat ze al op een goede manier reflecteren over definities? Bij *verlegen* staat 'Ik ben niet helemaal zeker van mezelf', maar is *verlegen* niet net iets anders? Het betekent eerder dat je, als er een vriendje op bezoek komt, eerst nog niet goed weet wat je moet zeggen, zonder dat je per se onzeker bent van jezelf. Interessant om over na te denken en te praten, maar mijn vrees is dat de methode *Mol en beer* een leertoets in petto heeft waar niet al te veel eigen taalbeschouwing aan te pas komt.

Mijn oog valt op een plaatje van een gereedschap waarvan ik zelf de naam niet geweten zou hebben: de vouwmeter. Enig opzoekwerk leert dat zoiets meestal een *duimstok* genoemd wordt en dat *vouwmeter* Belgisch-Nederlands is. In het onderwijs blijft de voertaal een discussiepunt. In mijn vorige Taalkronkel hield ik een pleidooi voor het Standaardnederlands. Uiteraard doelde ik daarmee op de Belgische variëteit, met *friet* in plaats van *patat*, *pompelmoes* voor *grapefruit* en inderdaad *vouwmeter* voor *duimstok*.

Uit: *Mol en beer. Leesboek 2. Eerste leerjaar. Uitgeverij Die Keure.*

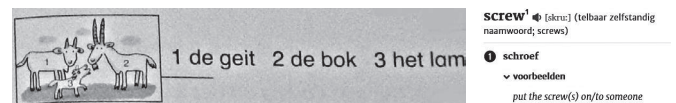
Dat pleidooi kwam voort uit betrokkenheid met de leerlingen en studenten waar we in het Vlaamse onderwijs onze nikkel voor afdraaien. Als ik het voorleg aan mijn Antwerpse studenten – of ze nou docent, journalist, vertaler, tolk of nog iets anders willen worden – dan spreken de meesten Standaardnederlands en ze zijn in elk geval geen vragende partij voor iets anders.

Was dat pleidooi intolerant? Uiteraard kan ik begrip opbrengen voor sprekers van andere variëteiten. Mijn bedenking is echter

dat het loslaten van genoemde norm tot een nieuwe norm zal leiden. Diepgeworteld normbesef verandert niet zomaar in ruimte voor diversiteit. Eerder zal men geneigd zijn ruimte te maken voor andere variëteiten, maar alleen voor die accenten die niet opvallen en niet vreemd zijn. Zo leidt een dialect in andere regio's tot minder verstaanbaarheid. En in 'witte scholen' zal er minder ruimte zijn voor etnolecten. Om kort te gaan: dat wat vreemd is, wordt dan uitgesloten. Als dat tolerantie zou zijn, noem mij dan maar liever intolerant.

Onze basisschoolklient zit nog steeds te zwoegen op haar bladzijden idioom. Nu zitten we te blokken op het jong van de geit: dat is een *lam*. Moet dat niet *geitenlam* zijn, want een lam is toch het jong van een schaap? Het is stampen geblazen: met een *schroevendraaier* draai je een *vijs* vast. Nu begint de motivatie toch af te nemen bij wie zelf geen dialect of tussentaal spreekt.

Uit: *Mol en beer. Leesboek 2. Eerste leerjaar. Uitgeverij Die Keure.*

Wat heeft het voor zin om een woord als *vijs* te blokken? Kijk bijvoorbeeld eens in vertaalwoordenboeken zoals die van Van Dale. Dan hebben we ineens niets meer aan *Mol en beer*. Maar met het oog op het voorjaarsrapport houden we het toch maar op *vijs* en gaat de schroef in de ban.

Albert Oosterhof is docent Nederlands aan de KU Leuven - campus Antwerpen.

e-mail: albert.oosterhof@kuleuven.be

Het taaljaar 2016

Filip Devos

Eind 2015 verscheen bij Van Dale Uitgevers van Ton den Boon, Ruud Hendrickx, Sterre Leufkens en Marten van der Meulen het taaljaaroverzicht *Taal in 2015. Onvergetelijke bloopers, taaltrends, nieuwe woorden, opvallend taalnieuws en andere favoriete taalmomenten van 2015*.

We hoopten toen dat dit jaaroverzicht een vervolg zou kennen (zie *Over taal*, 2016-2, blz. 24). En inderdaad, de eerste drie auteurs verzorgden een overzicht voor 2016, onder de titel *Het taaljaar 2016. Overzicht van de leukste taaltrends, bloopers, nieuwe woorden, wetenschapsnieuwjes, lijstjes en meer!* Het is iets minder uitvoerig dan vorig jaar, maar daarom niet minder aantrekkelijk.

Door de inhoud en de vorm is dit jaaroverzicht alweer een uiterst leuk bladerboek geworden. In korte stukken komt een heel palet aan taalfeiten, -weetjes en -nieuwsjes aan bod die in 2016 op belangstelling mochten rekenen. Het geheel wordt afgewisseld met vele veelkleurige illustraties.

Per maand komen, net als in de editie van vorig jaar, (bijna altijd) enkele vaste rubrieken aan bod:

- 'Woord van de maand': in januari 2016 was dat *kijkgatcrimineel*. Onderaan op elke bladzijde van dit boek staan nog meer nieuwe woorden afgedrukt.
- 'Oeps': wat uitleg over taalbloopers. 'Grootschalige controleactie van illegale migranten in West-Vlaanderen' betekent eigenlijk dat illegale migranten een controleactie uitvoeren. Of nog: 'Iedereen eet onverdoofd geslacht vlees'.
- 'Taaltrend': beschrijvingen van trends zoals de doorkliktaal op internet, het gebruik van subjectsvormen na voorzetsels, de invloed van de elektrificatie van het wegverkeer op de woordenschat. 'Waarom noemen we pasgeboren jongetjes wel mannetjes, maar meisjes geen vrouwtjes?', breologismen (neologismen naar aanleiding van de brexit), 'des doods' als versterkend element in 'een horrorstorm des doods', 'de poule des doods' of 'de halve finale des doods', de verzwakking van sterke werkwoorden.
- 'Het taaljaar van ...': Ellie Lust (politiewoordvoerder in Amsterdam), Aster Nzeyimana (sportanchor op de VRT), Stella Bergsma (zangeres), Toni Coppers (misdaadauteur), Jet Bussemaker (Nederlandse politica), Peter Vandenbempt (sportjournalist).
- 'Taal in': taal in de openbare ruimte of in de reclame.
- 'Taalnieuws': korte berichtjes zoals over het protest tegen de

nieuwe Franse spelling.

- iets uitvoeriger stukken over onder meer emoji's, genderstrategisch taalgebruik, de cruijffdraai, taalprogramma's op televisie, de Vlaamse gebarentaal, de vervaamsing van de Dikke Van Dale, het Nederlands door de ogen van vluchtelingen, (tussen)taal in de Vlaamse klas.
- 'Opmerkelijk wetenschapsnieuws': over dierelecten, accenten.
- 'Taalweetje': over de etymologie van *ontheemden*, over etnisch profileren.
- 'Taalkomkommer': *disruptie* was in 2016 'hét modewoord in de wereld van het grote geld'; 'ik schrok me helemaal de moeder', een uitdrukking afkomstig uit de straattaal.

Enkele nieuwe woorden in 2016

boemerangen	(van kinderen) na uitgevlogen te zijn weer kortere of langere tijd in het ouderlijk huis komen wonen
brexitschade	economische schade die het gevolg is van de Britse uittrekking uit de EU
cockpitseks	seks tussen leden van de vliegtuigcrew in de cockpit
samsonseks	seks terwijl de kinderen naar de televisie kijken (genoemd naar het kinderprogramma 'Samson en Gert')
trumpisme	geheel van politieke opvattingen van mediamagnaat Donald Trump, gekenmerkt door een aversie tegen het politieke en bestuurlijke establishment
verspulling	de ervaring van bezittingen als last en als stressfactor
vergistoerist	toerist die op een evenement afkomt dat reeds voorbij is of plaatsvindt als hij of zij alweer is vertrokken

Lijstjes, ze zijn populair anno 2016. In het overzicht komen ze in groten getale aan bod. Zo wordt ergens melding gemaakt van de 'Zeven nieuwe Franse uitdrukkingen in de Dikke Van Dale': 'à la seconde (onmiddellijk), café au lait (koffie met veel melk), confit de canard (in eigen vet gegaarde eendenborst), du jamais vu (ongezien, ongehoord), gîte (vakantiehuisje), pain à la grecque (Brusselse lekkernij), porno chic (geraffineerde porno)'. Het hoeft niet altijd Engels te zijn ...

Ton den Boon, Ruud Hendrickx en Sterre Leufkens, *Het taaljaar 2016. Overzicht van de leukste taaltrends, bloopers, nieuwe woorden, wetenschapsnieuwjes, lijstjes en meer!* Utrecht/Antwerpen: Van Dale, 2016. ISBN 978 94 6077 324 2 (boek). ISBN 978 94 6077 325 9 (e-book). 113 blz., 15 euro (boek), 8,99 euro (e-book).

Schrijfwijzer Compact: een (iets té) compacte schrijfcompagnon

Steven Delarue

Laat ik me even aan een kleine voorspelling wagen: als u geregeld teksten schrijft, dan heeft u bijna zeker de *Schrijfwijzer* van Jan Renkema – in welke editie dan ook – op de boekenplank staan. Sinds de eerste uitgave in 1979 gingen er immers bijna 500.000 exemplaren van over de toonbank, waardoor het de

afgelopen decennia de – overigens volledig terechte – status van standaardwerk heeft gekregen.

Met 600 pagina's is de recentste versie van Renkema's *Schrijfwijzer* (uitgegeven in 2012; zie *Over taal*, 4, 2014, en kaderstuk) echter een bijzonder kloek boek, waar gelegenheidsschrijvers of studenten niet zo makkelijk hun weg in vinden. Vorige zomer verscheen daarom ook een nieuwe versie van de *Schrijfwijzer Compact*, waarvoor Renkema samenwerkte met Eric Daamen. In die compacte versie is de inhoud van zijn grote broer teruggebracht tot de strikte essentie: slechts één derde van de oorspronkelijke inhoud haalde de strenge selectie. Dat heeft een bijzonder handzaam boekje opgeleverd, dat vrij goed slaagt in het opzet om zowel alomvattend als beknopt te zijn. Bovendien werden er ook recente taalkwesties in verwerkt, en kregen veel voorbeelden een modernere inslag. De vormgeving werd ook wat aangepast, en het register werd uitgebreid.

In de inleiding van *Schrijfwijzer Compact* worden vier doelen vooropgesteld: lezers (en dus aspirant-schrijvers) moeten dankzij het boekje (1) kunnen beoordelen of een tekst goed is, (2) het leesgemak van een tekst kunnen verhogen, (3) zinsbouw en woordkeus kunnen verbeteren en (4) fouten in spelling en leestekens kunnen voorkomen. Die vier doelen vormen meteen ook de rode draad voor de structuur van het boekje, dat uit zeven delen bestaat. Er wordt – zoals steeds in de *Schrijfwijzer* – vertrokken vanuit Renkema's bekende CCC-model, een analysemodel om na te gaan wat er goed en minder goed is aan een tekst, om zo de kwaliteit van teksten te kunnen beoordelen. Die drie C's – *correspondentie* (afstemmen van schrijver op lezer), *consistentie* (hangen de tekstdelen aan elkaar?) en *correctheid* (klopt alles, zowel inhoudelijk als taalkundig?) – worden toegepast op de niveaus *teksttype*, *inhoud*, *opbouw*, *formulering* en *presentatie*, en dat levert een matrix op die een ideaal vertrekpunt vormt om

als schrijver aan een tekst te beginnen, of als lezer een tekst te beoordelen (zie kaderstuk). Goed daarbij is dat Renkema en Daamen ook een concreet voorbeeld geven: het CCC-model wordt toegepast op de bijsluiters van een geneesmiddel, om de leesbaarheid ervan te analyseren. Als genre is een bijsluiters een wat gekke keuze, zeker voor een boekje dat zich nadrukkelijk richt op studenten in het hoger onderwijs en gelegenheidsschrijvers: veel bijsluiters zullen die wellicht niet hoeven te schrijven.

	<i>Correspondentie</i>	<i>Consistentie</i>	<i>Correctheid</i>
Teksttype	Passende tekstsoort	Genre-zuiverheid	Generegels
Inhoud	Voldoende informatie	Overeenstemming tussen informatie-onderdelen	Juistheid van informatie
Opbouw	Inzichtelijke samenhang	Consequente structurering	Correcte verbindingen
Formulering	Gepaste formulering	Eenheid van stijl	Correcte zinsbouw en woordkeus
Presentatie	Gepaste presentatie	Afstemming tekst en vormgeving	Correcte spelling en interpunctie

Renkema's CCC-model voor de analyse van tekstkwaliteit

De onderdelen die na de behandeling van het CCC-model komen, gelden als uitwerkingen van bepaalde aspecten van het CCC-model. Zo is er een – weliswaar te oppervlakkig uitgewerkt – onderdeel over *inhoud en structuur*, dat de lezer een aantal handvatten aanreikt om na te denken over de cruciale vraag 'wat wil ik eigenlijk zeggen?'. Daarna volgt een deel over *formulering en stijl*, dat een bijzonder helder overzicht geeft van veelvoorkomende stijlproblemen en valkuilen, vertrekkende van vier criteria: begrijpelijkheid, nauwkeurigheid, bondigheid en aantrekkelijkheid. Het deel *taalkwesties* dat daarop volgt, behandelt noodgedwongen slechts een selectie van de bekende taalzorgregels die in Vlaamse opleidingen neerlandistiek nog steeds nadrukkelijk aanwezig zijn. De belangrijkste zaken worden behandeld, en docenten die het boekje doornemen, zullen veel van hun stokpaardjes (of frustraties) herkennen, maar veel blijft ook noodgedwongen achterwege. Daarna volgen nog goed uitgewerkte en degelijk gestoffeerde delen over *spelling en leestekens*.

'Vijfendertig jaar oud, en nog steeds veelvuldig gehanteerd en bijgevolg herdrukt. De *Schrijfwijzer* van Jan Renkema mag ongetwijfeld dé taalzorgbestseller in het Nederlandse taalgebied worden genoemd. Sinds het naslagwerk in 1979 voor het eerst verscheen, zijn ruim 450.000 exemplaren verkocht. In 2012 verscheen een compleet herziene vijfde editie, en een tweede druk daarvan kwam er al in 2013.

Jan Renkema (1948) was tot voor kort hoogleraar Tekstkwaliteit aan de Tilburgse universiteit, en heeft duidelijk zijn sporen verdiend. Hij was een tiental jaar eindredacteur van het maandblad *Onze Taal* en schreef bijvoorbeeld ook de 'Leidraad' bij het *Groene Boekje* uit 1995. Na zijn emeritaat blijft hij onder meer communicatieadviseur bij overheidsinstellingen, lid van allerlei redactieraden en voorzitter van de Internationale Vereniging voor Neerlandistiek.

[...]

Vooralsnog is en blijft de *Schrijfwijzer* van Jan Renkema een baken op taalzorggebied. Dat heeft het werk vooral te danken aan de volledigheid van de behandelde onderwerpen en de pragmatische invalshoek. De taalgebruiker heeft blijkbaar nood aan advies, zoals hij ook nood heeft aan een norm.'

(Filip Devos in de recensie van de *Schrijfwijzer* in *Over taal*, nr. 4, 2014)

In een laatste deel – onder de titel *Overige kwesties* – worden nog een aantal zaken samengegeoid: afkortingen, getallen, brieven en mails opstellen, literatuuropgaven en 'schrijven voor het scherm'. Vooral dat laatste is erg interessant, omdat iedereen – en dus ook de student – steeds meer digitaal leest én schrijft, en dat voor specifieke vereisten en uitdagingen zorgt. Schrijvers moeten zich aanpassen aan die digitale realiteit, en het is fijn om vast te stellen dat de samenstellers van *Schrijfwijzer Compact* zich daarvan bewust zijn. De tien tips die in het boekje worden gegeven, zijn echter nogal beperkt en voor de hand liggend – dat had best wat uitgebreider gekund. Dat lijkt me immers relevanter dan pakweg de in vergelijking best uitgebreide handleiding voor het schrijven van zakelijke brieven.

Achterin volgt nog een handig overzicht van vaktermen, die in het boekje zelf blauw onderstreept zijn, en een degelijk register dat toelaat om snel zaken terug te vinden. *Schrijfwijzer Compact* is daarmee een meer dan degelijk compendium voor zowel studenten in het hoger onderwijs als (andere) gelegenheidsschrijvers. Sommige onderdelen zijn noodgedwongen (te) kort uitgewerkt. Docenten Nederlands doen er dus goed aan om zelf nog in aanvullend cursusmateriaal te voorzien, maar op zich is *Schrijfwijzer Compact* een degelijk instapwerkje voor wie niet zo vaak schrijft en graag wat bijkomende ondersteuning wil – niet meer, maar zeker ook niet minder.

Jan Renkema en Eric Daamen, *Schrijfwijzer Compact*. Amsterdam: Boom, 2016, ISBN 979-90-8953-841-3, 276 blz., 19,90 euro.

Info: www.schrijfwijzercompact.nl.

Wetenschap communiceren

Filip Devos

Bij uitgeverij Acco verscheen een tweede, herziene uitgave van het in 2007 voor het eerst gepubliceerde *Wetenschap communiceren*. Dit handboek, dat tips wil aanreiken voor het schrijven van wetenschappelijke teksten en het presenteren van wetenschappelijk onderzoek, is van de hand van Marion Crauwels, Melanie Gérard en Jeanine de Bruin. De eerste twee auteurs zijn respectievelijk moleculair celbiologe en biochemicus aan de KU Leuven (campus Kulak). Jeanine de Bruin is van opleiding bioloog, en nu zelfstandig wetenschapscommunicator en -trainer. Haar bedrijf 'Hakuna Matata Science & Media' maakt onder meer video's over wetenschap voor universiteiten, belangenorganisaties en gezondheidsfondsen (zie <http://www.hakunamatata.nl>).

Het boek gaat er vooral over hoe je als onderzoeker je onderzoek naar buiten brengt voor vakgenoten, hetzij in geschreven vorm (publicatie met eventueel beeldmateriaal of internetpublicatie), hetzij in mondelinge vorm (presentatie), hetzij in een combinatie van beide (posterpresentatie). Een laatste hoofdstuk ziet 'wetenschap communiceren' iets ruimer. Hier ligt de focus op het brede publiek (niet op het vakpubliek) en hoe je dat publiek via de pers kunt bereiken (het persoonlijk contact, het persbericht, de persconferentie en het interview). Dat laatste hoofdstuk is vrij beperkt qua omvang en uitwerking. De titel van dit boek, *Wetenschap communiceren*, kan de indruk wekken dat hier vooral wetenschapspopulariserende perscommunicatie centraal staat, wat dus niet het geval is. Jammer, want in hun Woord vooraf wijzen de auteurs expliciet op het belang daarvan: 'Uit het bovenstaande [het maatschappelijk belang van wetenschapscommunicatie: 'Wetenschappen beoefenen is een deel van onze cultuur geworden'; nvd] volgt dat communiceren over wetenschappen en wetenschapsonderzoek niet beperkt kan en mag worden tot het uitwisselen van informatie tussen wetenschapsexperts. Iedereen komt in aanraking met de wetenschappen en de daaruit volgende toepassingen. Wetenschapsexperts moeten dus niet alleen met elkaar over hun bevindingen spreken, maar ook met het brede publiek'.

Die dubbele invalshoek (schrijven voor een vakpubliek versus het brede publiek enerzijds, en geschreven versus mondelinge communicatie anderzijds) levert de volgende indeling in zes hoofdstukken op: (1) De wetenschappelijke publicatie, (2) Beeldmateriaal, (3) De posterpresentatie, (4) De mondelinge presentatie, (5) Schrijven voor het scherm en (6) Omgaan met de pers. Een literatuurlijst en enkele bijlagen met voorbeelden van de behandelde genres sluiten het geheel af.

Hoewel het scherm het papier in hoog tempo heeft vervangen, laten de gevolgen van duizenden jaren communicatie op papier zich nog heel sterk voelen. Aan teksten die bedoeld zijn voor een scherm, stellen we andere eisen dan aan gedrukte teksten. Stel dat je in een tekstverwerkingsprogramma een bachelorproef hebt uitgeschreven die je moet afgeven aan de promotor. Het document telt zestig pagina's. Tot de verschijning van tablets, e-readers en smartphones was het bijna ondoenlijk om die aan één stuk door aandachtig te lezen op je scherm. Schrijven voor internet vraagt daarom een specifieke aanpak.

Wetenschap communiceren is vooral voor studenten die voor het eerst hun wetenschappelijk onderzoek naar buiten moeten brengen, een handige leidraad en checklist. De auteurs wijzen daar ook op: 'Dit boek geeft richtlijnen voor het schrijven van een degelijke vaktekst op bachelor- en masterniveau die voor iedereen begrijpelijk is.' Het zijn vooral deze studenten die van deze handleiding heel wat kunnen opsteken, over het schrijven in fasen bijvoorbeeld (het plannen, het eerste ontwerp schrijven, het herschrijven), het gebruiken van beeldmateriaal of het geven van een mondelinge presentatie of postersessie. Wat deze handleiding daarbij sterk maakt, zijn de ontzettend vele voorbeelden van tekstfragmenten en illustraties.

Marion Crauwels, Melanie Gérard en Jeanine de Bruin, *Wetenschap communiceren. Tips voor het schrijven over en het presenteren van wetenschappelijk onderzoek*. Leuven/Den Haag: Acco, 2015 (tweede, herziene uitgave). ISBN 978-94-6292-184-9, 188 blz., 25,10 euro.

't Is niet al koek en ei wat blinkt

Hugo Brouckaert

Uit mijn prille jeugd herinner ik me een plaatje uit een stripverhaal - *Suske en Wiske* denk ik, maar het kan ook *Nero* geweest zijn - waarop een politieman een boef achternaert onder het uitroepen van de strijdkreet: 'De arm der wet heeft lange benen.' Dat schoot mij weer te binnen toen ik onlangs een artikel van een Antwerps politieofficier onder ogen kreeg, die het had over de vervrouwelijking van het politiekorps. De titel was: 'De arm der wet krijgt mooie benen.'

Een frisse stijlfiguur kan af en toe, maar het al dan niet met opzet verknoeien van spreekwoorden, zegswijzen en idiomatische uitdrukkingen gaat soms wel erg ver. Neem nu die Bijbelse uitdrukking 'de hand in eigen boezem steken'. In de voetbalkatern van *Het Laatste Nieuws* lees ik, na een nederlaag van Anderlecht in Brugge: 'Zowat alles liep gisteren fout bij Anderlecht. Deels de verdienste van Club Brugge, maar de eigen boezem verdient ook flink wat inkijk.' Dat doet me dan weer denken aan een politicus die in de media grootmoedig erkende: 'Steken we de hand in eigen boezem, dan zien we dat ook daar niet alles koek en ei is.'

In de politiek, wanneer de gemoederen hoog oplopen, wordt al eens een uitschuiver gemaakt. Jaren geleden, ten tijde van de abortusdebatten in het Belgische parlement, kon men horen: 'We moeten het hete hangijzer van de abortus voor een tijdje in de koelkast stoppen.' En ook: 'De politici zitten met het ongebooren kind in de maag.'

Ooit heb ik een parlements lid op de tribune van de Senaat horen zeggen: 'De honden staan aan de kant te bassen, maar de kemels lopen voort.' Het was zijn uit de Vlaamse klei getrokken versie van het poëtische Perzische gezegde: 'De honden blaffen, de karavaan trekt voorbij.'

Het is opmerkelijk hoe vooral politici sterk zijn in het verhaspelen en mengen van uitdrukkingen. Ook in Nederland kunnen ze er wat van. In een verkiezingsfolder van GroenLinks stond te lezen: 'We moeten mensen die uit de boot dreigen te vallen, een duwtje in de rug geven.' Het is een variant van: 'We staan aan de rand van de afgrond. Het wordt tijd dat we een grote stap vooruit zetten.'

Het politieke debat is blijkbaar een kweekvijver voor botsende beeldspraak. Nog enkele voorbeelden:

- Met deze regering is een nieuwe wind gaan blazen, die de gepensioneerden een lelijke veeg uit de pan heeft gegeven.
- De zelfstandigen staan aan de klaagmuur, waarbij die van de joden maar klein bier is.

- Deze duistere punten werpen een nieuw licht op de zaak.
- In de schoot van de regering worden de wenkbrauwen gefronst.

Die laatste zin toont aan hoe delicaat het is beeldspraak en uitdrukkingen te gebruiken wanneer het over het menselijk lichaam gaat. Het prototype ervan is een oud kalendermopje.

”Dokter: Waar wringt het schoentje, mevrouw?
Patiënt: In mijn buik, dokter.

Andere voorbeelden:

- Zij moest het bed houden met het oog op haar rug.
- Hij heeft zich een ontsteking in de buik op de hals gehaald.
- Om niet te moeten meedoen, verschool hij zich achter een pijnlijk been.
- Ik heb eindelijk mijn zwaarlijvigheid onder de knie gekregen.

Nog even terug naar de politiek. In zijn magnum opus *De wereld volgens Herman De Croo* schrijft de auteur over een politiek incident: 'Kop van Jut was Herman De Croo, de zondebok die de kat de bel aanbond.' Die zin verdient een ereprijs voor het opstapelen van beeldspraak. Van De Croo is ook het onsterfelijke gezegde: 'Men moet hout maken van de pijlen die men heeft.'

Hugo Brouckaert is vertaler,
eredirecteur van de Taaldienst van de Senaat en publicist.

e-mail: hugo.brouckaert@skynet.be

{Errata?}

1
an de on-
vakantie.
rig jaar.
ie. De
roker
uit. 1
hef
hiet
tjven de

Voor het eerst kan je ook 'Terre du Froid' beleven – een nieuwe wereld. Pairi Daiza kreeg in 2015 drie sterren in de Groene Michelinids België als één van de tien niet te missen attracties in België.

Brochure B-Dagtrips – NMBS,
26 maart 2016 – 31 maart 2017

2
itie
vee
n. Het
tutser.
(belga)

De burgemeester van Hoegaarden verdedigde zich door te zeggen dat Hoegaarden 'hoogstens vijf verstrooiingen heeft per jaar' en dat het onverantwoord was om daarvoor 'kostuums aan te kopen'. Vandaar dat de gemeente 'overgeschakeld was op veiligheidskledij'. In buurgemeentes bleek oranje en fluo niet de dresscode te zijn, daar trekt het personeel 'zwarte stofjassen' aan.

Humo, nr.3973/43,
25 oktober 2016

3
op Mauna Loa waar de zes wetenschappers
Pampers
De New Baby-luiers ontgroeit?
Blijf met je baby in de Premium Protection™-lijn en groei door naar Pampers Active Fit-luiers.
Het weer
De benking-
een
HE
De radis-
ten k

4
DDICR NIJ
Ik vind het helemaal niet erg dat ik dit procedetje niet heb doorgetrokken: het is 2016, mensen zijn soepeler in het verwerken van beelden dan ooit tevoren – er word je dan ook veel meer vergeven.

In het p...
"Er is, eige...
he...
Anne Boeren...
vertaa...
eigen...
van l...
nele fr

Humo, nr. 3966/36,
6 september 2016

5
Nabij ging een 25 en 30 erder
Filip Meirhaeghe (45) haalde zilver in het mountainbiken op de Olympische Spelen in Sydney in 2000. De Oost-Vlaming blinkte ook uit op de Vlaamse Trainersschool en is vandaag nationaal trainer voor de jongeren.

GEORGANISEERD OF GESPONSORD DOOR DE NAT
TO VI DILLET

Gazet van Antwerpen, 17 oktober 2016

7
itie
vee
n. Het
tutser.

In tegenstelling tot de rest van de Britse royals – die kerst zoals de traditie het voorschrijft vierden in Sandringham – verkozen prins William, Kate Middleton en de kinderen om de mis bij te wonen in aanwezigheid van Kate's familie in Bucklebury.

Gazet van Antwerpen,
27 december 2016

6
dertussen bezig van de slachtoffers zij
chamen. (foto Reuters)

e Staten heb-
belangrijkste
le eer-
land
naar
nee
ds
ex-
tst in
auto's,

Hierbij wordt gebruik gemaakt van ZigBee, een procédé van draadloze communicatie voor domoticoepassingen. Maar ZigBee zou kwetsbaar zijn voor een aanval met een wormvirus. Volgens Philips werd al een software-update gedaan om het veiligheidslek te dichten en is er geen reden tot ongerustheid.

De Standaard,
5-6 november 2016

Suggesties voor de rubriek "Errata?" kunt u sturen naar info@overtaal.be.

Errata: 1. een van de tien; 2. dress-code; 3. ontgroeid; 5. ontgroei; 4. word; 6. procedé; 7. Kates.